

คู่มือการศึกษา พระพุทธศาสนาพหุฐาน

โดย

นายวรรณสิทธิ์ วัชรเสวี

มูลนิธิ แนนบ มหานีรานนท์
จัดพิมพ์เป็นธรรมทาน ประกอบการศึกษา

มูลนิธิ แบน มหานิรานนท์

วัตถุประสงค์ เพื่อทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ถวายอันตธุระและวิปัสสนาธุระ คาม
ที่ท่านอาจารย์แบน มหานิรานนท์ วางแนวการศึกษาและปฏิบัติไว้

- การดำเนินงาน
- ☐ จัดพิมพ์หนังสือคู่มือการศึกษาพระอภิธรรม
 - ☐ จัดพิมพ์วารสาร “ปัญญาสาร”
 - ☐ จัดการสอนพระอภิธรรม ที่วิหารกลาง วัดบวรนิเวศวิหาร เป็น
ประจำทุกวัน และวิชาคุุทอง พระโขนง ทุกวันอาทิตย์
 - ☐ จัดบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงสถานีวิทยุยานเกราะ 792
เป็นประจำทุกวัน และสถานีวิทยุ จส. เอฟ. เอ็ม 103 ทุกวัน
อาทิตย์
 - ☐ จัดตั้งสำนักวิปัสสนาที่ใกล้พุทธมณฑล
 - ☐ จัดตั้งสำนักเรียนปริยัติ และอบรมการปฏิบัติวิปัสสนา

มูลนิธิฯ ให้บริการทุกชนิด ถวายอดิฉันนันทนาการ
เป็นธรรมทานทั้งหมด

สถานที่ตั้งคือ มูลนิธิ แบน มหานิรานนท์ เลขที่ ๒๑/๔๕ ซอยมิตรพัฒนา
ถนนบางกอกน้อย—คลองจั่น เขตบางกอกน้อย กทม. 10700
โทร. 424—7491 หรือ
ที่วิหารกลาง วัดบวรนิเวศวิหาร กทม. 10200 โทร. 282—5034

คำนำ

มูลนิธิ แนน มหานครนนท์ มีวัตถุประสงค์ที่จะทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาไว้ด้วยคัมภีร์และ วิปัสสนาธุระ ควบคู่กันไป โดยมีเป้าหมายที่จะให้พุทธศาสนิกชน มีพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง

ในด้านปริยัติศาสนา ต้องเรียนรู้ปรมัตถธรรม ๔ ประการ คือ จิต เจตสิก รูป และ นิพพาน หรือต้องเข้าใจสภาวะธรรมของนามธรรม และ รูปธรรม เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔

ในด้านการปฏิบัติธรรม ต้องเข้าใจการเจริญสติปัฏฐาน

หนังสือคู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐานนี้ เป็นการแสดงโดยสังเขป เพื่อช่วยให้รู้จักกับตัว “พุทธศาสนา” ที่แท้จริง และให้รู้จักกับธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้ อันได้แก่ ปรมัตถธรรม ๔ ประการ ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐาน ที่พุทธศาสนิกชนทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้ เหมือนคนไทยที่มีความจำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาไทย

ที่จริง ปรมัตถธรรม เป็นภาษาของธรรมชาติ หรือสัจธรรมที่มนุษย์ เทวดา และพหุพหุทั้งหลาย จำเป็นต้องเรียนรู้ เพราะเป็นความรู้ที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริง

แต่ก็ไม่ใช่ว่า เมื่อเรียนรู้ปรมัตถธรรมแล้ว จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ทีเดียว เพราะการเข้าถึงความจริงนั้น ต้องผ่านการพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติ

ฉะนั้น เมื่อเรียนรู้ปรมัตถธรรม คือ นามรูปแล้ว ยังต้องนำไปทำงาน โดยใช้เป็นฐานที่ตั้งของสติและปัญญา ที่เรียกว่า เจริญ สติปัฏฐาน จึงจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้

หนังสือนี้ จัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๑ ได้ปรับปรุงแก้ไขจากหนังสือคู่มือการ
ศึกษาพระพุทธศาสนาแผนฐานที่จัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ บางเล็กน้อย จัดพิมพ์ขึ้นเป็น
วิทยาทานประกอบการศึกษา ตามคำเรียกร้องของท่านสาธุชนผู้สนใจ หากมี
ส่วนผิดพลาดประการใด ขอท่านผู้กรุณาแจ้งส่วนที่ผิด เพื่อแก้ไขให้ถูกต้อง
ต่อไป จะเป็นพระคุณยิ่ง

วรรณสิทธิ์ ไวทยะเสวี

ประธานกรรมการ

มูลนิธิ ๑๐๐๐ มหามิตรานนท์

๒๕ มีนาคม ๒๕๓๐

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	๓
บทที่ ๑	
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพุทธศาสนา	๔
พุทธศาสนา คืออะไร	๕
อาศัยอะไร บัญญัติพุทธศาสนา	๑๐
พุทธศาสนาเป็นสากลศาสนา	๑๑
พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นได้อย่างไร	๑๒
พระพุทธศาสนามดำรงอยู่ได้ เพราะเหตุใด	๑๕
พุทธศาสนาเสื่อมไป เพราะเหตุใด	๑๖
พุทธศาสนาอันควรธำรงไว้ได้อย่างไร	๑๘
คนไทยกับการนับถือพุทธศาสนาในปัจจุบัน	๑๘
หลักฐานของพุทธศาสนา	๒๐
ประโยชน์จากถาวรเวียงรู้พระพุทธศาสนา	๒๑
บทที่ ๒	
ธรรมที่เป็นพื้นฐานของพุทธศาสนา	๒๑
ธรรมะ คืออะไร	๒๔
ความจริง ๒ ประการ	๒๕
บทที่ ๓	
จิตปรมัตถ์	๒๖
จิตโดยชาติ	๓๓
บทที่ ๔	
เจตสิกปรมัตถ์	๓๔
สัมปโยคณัย	๔๐
สังคหณัย	๔๑

บทที่ ๕	รูปปรมัตถ์	หน้า ๔๓
	สภาวะลักษณะของรูป	๔๔
	สมุฏฐานของรูป	๔๖
	รูปกลาป	๔๘
	การเกิดขึ้นและความเป็นไปของรูปธรรม	๕๑
บทที่ ๖	นิพพานปรมัตถ์	๕๖
บทที่ ๗	สังสารวัฏฏ์	๖๐
บทที่ ๘	อริยสัจ ๔	๖๕
บทที่ ๙	การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา	๗๒
	ศีล	๗๔
	สมาธิ	๗๖
	สมถกรรมฐาน	๗๗
	ปัญญา	๘๐
	สติปัฏฐาน	๘๒
	วิปัสสนากรรมฐาน	๘๓
	หลักของสมถะ และ วิปัสสนา	๘๖
	ความแตกต่างระหว่างสมถะ และ วิปัสสนา	๘๕

พุทธศาสนา

บทนำ

นิโม ดสุธ ภควโค อรหโค สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส ฯ

เป็นที่ยอมรับของมวลมนุษยชาติทั้งหลายว่า “ศาสนา” เป็นทั้งทางใจ
ประการหนึ่ง “คนโคโวิศาสนา” ก็เสมือนเรือที่ปราศจากหางเสือ คนนั้นย่อม
เคล้งคว้าง ไม่ทราบว่า จะนำชีวิตไปในทิศทางใด”

“ศาสนา” ที่นิยมนับถือกันในทุกวันนี้เป็นส่วนใหญ่ เป็นส่วนมาก ก็คือ พุทธ-
ศาสนา

พุทธศาสนานี้ นับเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ จนครบ
เท่าทุกวันนี้ แต่เป็นที่น่าเสียดาย ที่มีผู้เข้าใจพุทธศาสนาน้อยเต็มที่ ส่วนใหญ่
เป็นการนับถือตาม ๆ กันมา โดยเข้าใจว่า

พุทธศาสนาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำนองเป็นเทพเจ้าที่จะบันดาลให้มนุษย์เรา
ได้รับสิ่งทั้งวอนร้องขอได้ หรือไม่ก็นับถือเพียงตามทะเบียนสำมะโนครัวเท่านั้น

ที่จริง การที่เราจะให้ความนับถืออะไรนั้น ก็ควรที่จะได้รู้จักสิ่งนั้นให้
ถ่องแท้แน่นอนเสียก่อนว่า สิ่งนั้น คืออะไร ? มีคุณประโยชน์อย่างไร ? จึงจะให้
ความนับถือในสิ่งนั้นได้ถูกต้อง

มิฉะนั้น จะตกเป็น คนพาล ไปโดยไม่รู้ตัว เพราะไปบูชาในสิ่งที่ไม่ควร
บูชาเข้า

ผู้นับถือพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ควรทำความรู้จักเสียก่อนว่า พุทธ-
ศาสนา คืออะไร ? มีคุณสมบัตินั้นอย่างไร ? เราจึงจะให้ความเคารพนับถือได้
ถูกต้อง

บทที่ ๑

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพุทธศาสนา

๑.๑ พุทธศาสนา คืออะไร ?

คำว่า “พุทธศาสนา” มี ๒ ศัพท์ คือ “พุทธ + ศาสนา”

“พุทธ” แปลว่า “ผู้รู้แจ้ง” ในที่นี้หมายถึง “พระพุทธรเจ้า”

“ศาสนา” แปลว่า “คำสอน” ซึ่งหมายถึง “ธรรมเนียมเป็นที่ยึดแห่งการ
การอบรมสั่งสอนมวลมนุษย, เทวดาและพรหม”

ฉะนั้น คำว่า “พุทธศาสนา” จึงหมายถึง คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ที่สอนเหล่ามนุษย, เทวดา และพรหมทั้งหลาย

ความหมายของ “พุทธศาสนา” เพียงแค่นี้ ก็คงยังให้ความเข้าใจได้ไม่
ชัดเจน เพื่อความเข้าใจพุทธศาสนาที่ถูกต้องชัดเจนว่า พุทธศาสนา คืออะไร ?
ควรได้ทดลองตอบคำถามต่อไปนี้ คือ :—

พุทธศาสนาอยู่ที่ไหน ?

พุทธศาสนา อยู่ที่วัดวาอารามหรือ, อยู่ที่พระไตรปิฎกหรือ, หรือว่า อยู่ที่
พระภิกษุ—สามเณร ?

พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนั้น ละไรเจริญ ?

มีวัดวาอารามมาก มีโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญที่สวยงาม, สร้าง
พระไตรปิฎก หรือแต่งหนังสือธรรมะกันมาก ๆ, มีพระภิกษุ สามเณรมาก, มีการ
แสดงธรรมตามวัดต่าง ๆ รวมทั้งทางวิทยุ, โทรทัศน์กันมาก ๆ มีการประชุมปฏิบัติ
ธรรมกันเป็นหมื่น เป็นแสน บ่อย ๆ นั่นแสดงว่า พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง
ใช้ไหม ?

การทะนุบำรุงพุทธศาสนานั้น บำรุงอะไร ?

การสร้างวัดวาอาราม, สร้างโบสถ์, วิหาร, ศาลาการเปรียญ, กุฏิ ให้สวยงาม อุปสมบท พระภิกษุ และสามเณรให้มาก ๆ อย่างนั้นหรือ ?

การพิทักษ์พุทธศาสนานั้น พิทักษ์อะไร ?

บูรณะปฏิสังขรณ์โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ กำแพงวัด ตลอดจนทำความสะอาดถนนหนทางภายในบริเวณวัด, และตั้งกองทุนนิธิตุหนุนพระภิกษุ สามเณรไว้ไหม ?

พุทธศาสนาเดิมนั้น อะไรเสื่อม ?

วัดร้างกันมาก โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ชำรุดทรุดโทรม, พระไตรปิฎกเก่าผุพัง, พระภิกษุ สามเณรพากันสึกหาลมเพศไปหมด นี่แสดงว่าพุทธศาสนาเสื่อมโทรมไว้ไหม ?

การทำลายพุทธศาสนานั้น ทำลายอะไร ?

การทำลายวัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ จับพระสึก, จับเณรสึก, ดัดเศียรพระพุทธรูป, ถักขโมยของสงฆ์ เป็นการทำลายพุทธศาสนาไว้ไหม ?

เมื่อทดลองตอบคำถามเหล่านี้แล้ว ก็ยังไม่อาจทำความเข้าใจให้ชัดเจนได้ ลองพิจารณาโดยธรรมดูบ้างว่า

พุทธศาสนาเป็นชาติกัมภีโร

เพราะคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งปวง เป็นคำสอนเพื่อให้รู้ความจริง เมื่อรู้ความจริงของธรรมชาติ กิเลส คือ ความไม่รู้ และความเห็นผิด ที่เกิดขึ้นไม่ได้

แต่ถ้ากิเลสฟุ้งภายในจิตใจเมื่อใด พุทธศาสนาก็เสื่อมคลายไปเมื่อนั้น

ใครเป็นผู้ละกิเลส

ผู้ละกิเลส อันเป็นเหตุให้พ้นทุกข์ได้แน่นอนนั้น ก็คือ ความเห็นถูก หรือ สัมมทิฏฐิ โดยสภาวะธรรม ได้แก่ ปัญญาเจตสิก ที่ชื่อว่า วิปัสสนาปัญญา และ ปัญญาในมกจิต

ฉะนั้น “พุทธศาสนา” เมื่อว่าโดยนัยกว้าง ๆ แล้ว ได้ดังนี้ คือ :—

โดยความหมาย หมายถึง คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

โดยสภาวะธรรม ได้แก่ ปัญญา ที่ตรัสรู้ด้วยสัจ ๔ หรือปัญญาที่แจ้ง
พระนิพพาน

ได้แก่ พระไตรปิฎก คือ :—

พระวินัยปิฎก

พระสุตตันตปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก

โดยอรรถ หมายถึง หน้าที่ของพุทธบริษัท มี ๒ ประการ คือ :—

กัณถธุระ และ

วิปัสสนาธุระ

โดยการเข้าถึง คือ การรู้พุทธศาสนา มี ๓ ชั้น ได้แก่ รู้โดย :—

ปวียติ หมายถึง รู้ด้วยการศึกษาพระไตรปิฎก จนเข้าใจ

ปฏิบัติ ,, รู้ด้วยการปฏิบัติ ศีล—สมาธิ—ปัญญา

ปฏิเวธ ,, รู้แจ้งแทงตลอด มรรค ผล นิพพาน

๑.๒ อาสัษะไรปัญญัตติพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ได้คำสอนจากปวงกฏการณ์ธรรมชาติ ทรงค้นคว้าหาความจริงจากธรรมชาติ จนพบความจริงเหล่านั้นว่า “ธรรมทั้งหลายย่อมไหลมาแต่เหตุ และย่อมดับไปเพราะเหตุนั้น” หมายความว่า ธรรมชาติทั้งหลายเกิดขึ้นได้ เพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิด เมื่อหมดเหตุปัจจัยนั้นแล้ว ก็ดับสิ้นไปดังนี้

ธรรมชาติที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งนี้ เรียกว่า “สังขารธรรม”

พระพุทธองค์ตรัสไว้ในอุปปาตสูตร อังคตนิกายคิณปิฎก ว่า

“ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตอุปคตินึกตาม ไม่อุปคตินึกตาม ชาตุนั้น คือ ความคงอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงคงอยู่อย่างนั่นเอง ตถาคตตรัสรู้บรรลุนาตุณนี้ว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตอุปคตินึกตาม ไม่อุปคตินึกตาม ชาตุนั้น คือ ความคงอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงคงอยู่อย่างนั่นเอง ตถาคตตรัสรู้บรรลุนาตุณนี้ว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตอุปคตินึกตาม ไม่อุปคตินึกตาม ชาตุนั้น คือ ความคงอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็ยังคงคงอยู่อย่างนั่นเอง ตถาคตตรัสรู้บรรลุนาตุณนี้ว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ครั้นแล้วจึงบอกแสดงบัญญัติ แต่งตั้ง เปดเผย จำแนก ทำให้เข้าใจง่ายว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”

ฉะนั้น คำสอนของพระพุทธองค์ จึงได้มาจากความตรัสรู้ธรรมชาตินั้น ความเป็นจริง มิใช่ได้มาด้วยการคิดนึก คาดคะเนเอาเอง ไม่มีพระผู้เป็นเจ้าของใดบัญญัติ และไม่มีพระพรหมประกาศิตใด ๆ ทั้งสิ้น

๑.๓ พุทธศาสนเป็นสากลศาสนา

พระพุทธองค์ ทรงสอนให้รู้จักความจริงของธรรมชาติ พร้อมทั้งเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งให้เกิดขึ้นและเสื่อมไป จึงเป็นคำสอนที่ลุ่มปัญญาทั้งหลายจะพึงเรียนรู้ได้

มนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา ก็สามารถจะเรียนรู้ และพิสูจน์คำสอนที่เป็นสัจธรรมนี้ได้ จึงไม่หวงห้าม และไม่บังคับที่จะให้ผู้ใดนับถือ เช่น สอนว่า

ธาตุดิน มีลักษณะแข็งหรืออ่อน พิสูจน์ได้ด้วยกายสัมผัส

ธาตุไฟ มีลักษณะร้อนหรือเย็น ก็พิสูจน์ได้ด้วยกายสัมผัส หรือ

จิตใจ เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์ มีรู้เห็น, รู้ได้ยิน, รู้กลิ่น, รู้รส, รู้ถูกต้อง, รู้ผิดนั้น

ความโลภ คือ ความยินดีคิดใจในอารมณ์

ความโกรธ คือ ความไม่พอใจในอารมณ์ หรือความประทุษร้าย
อารมณ์

ความเมตตา คือ ความปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลายมีความสุข

ความกรุณา คือ ความคิดช่วยเหลือให้สัตว์พ้นทุกข์

ธรรมชาติต่าง ๆ ดังกล่าวเหล่านี้ เป็นต้น เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีอยู่
กับมนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา ทำทาบให้ทุกคนพิสูจน์ได้

ธาตุดิน ของชาติใด ภาษาใด ที่ไม่แข็งหรืออ่อน ?

ธาตุไฟ ของชาติใด ภาษาใด ที่ไม่ร้อนหรือเย็น ?

จิตใจ ของใครบ้างที่ไม่รู้อารมณ์ ?

ความโลภ ของใครที่ไม่ยินดีคิดใจในอารมณ์ ?

ความโกรธ ของใครที่ไม่ประทุษร้ายอารมณ์ ?

ความเมตตา ของใครที่ไม่ปรารถนาให้สัตว์มีความสุข

ความกรุณา ของคนไหน ? ที่ไม่คิดช่วยเหลือให้สัตว์พ้นทุกข์ ?

ด้วยเหตุนี้ คำสอนของพระพุทธเจ้า จึงสอนให้รู้จักความจริงของธรรมชาติ
ที่ใคร ๆ ก็พิสูจน์ได้ จึงเป็นคำสอนที่เป็นสาธารณะแก่มนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา
และไม่เฉพาะแต่เป็นคำสอนของมนุษย์เท่านั้น แม้เทวดา, มาร, พรหม ผู้มีปัญญา
ก็ศึกษาได้ พระพุทธองค์จึงได้สมญาว่า “สตุถาเทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา” เป็น
พระบรมศาสดาเอกของโลก คือ ของมนุษย์ เทวดา มาร พรหม ที่มีปัญญาทั่วทั้ง
หมื่นโลกธาตุ

๑.๔ พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นในโลกได้ด้วยพุทธคุณ ๓ ประการ คือ:—

๑. พระปัญญาคุณ

๒. พระมหากรุณาคุณ

๓. พระบริสุทธิคุณ

ในพุทธคุณ ๓ ประการนั้น

๑. พระปัญญาคุณ ประกอบด้วยพระปัญญา อันมีโดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓ ประการ คือ :-

- ๑) สัพพัญญุตญาณ คือ ปัญญาทั่วถึงธรรมทั้งหมดทั้งปวงอันไม่มีอะไรปกปิดได้
- ๒) อสยวนุสสยญาณ คือ ปัญญาที่รู้อนุสยภิกเสส และวิธัชยาชัยของเวไนยสัตว์ ที่เคยอบรมมาแล้วแล้วแต่อดีต
- ๓) อินทรีย์ปโรปริยัติญาณ คือ ปัญญา ที่รู้การเจริญภาวนาของเวไนยสัตว์ว่า อินทรีย์แก่อ่อนแข็งหย่อนอย่างไร

ปัญญาเหล่านี้ มีได้แต่เฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ด้วยพระปัญญาสามารถดังกล่าว จึงได้นำออกมาประกาศไปรดสัตว์โลกทั้งหลายให้พ้นจากวิญญูทุกข์ได้ บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ล้วนเป็นหนี้พระปัญญาคุณของพระองค์ ยากยิ่งที่จะหาสิ่งทดแทนพระคุณนี้ได้

๒. พระมหากรุณาคุณ เป็นความกรุณาที่ไม่มีขอบเขตจำกัด ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่จำกัดบุคคล, ไม่จำกัดกาล และไม่จำกัดสถานที่ ถ้าจะทรงโปรดให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ได้แล้ว เป็นต้องโปรด แม้จะลำบากยากเข็ญอย่างไรก็ตาม ตั้งแต่แรกเริ่มที่ตรัสรู้จนตรัสมาสัมโพธิญาณ โดยโปรดแก่พระปัญจวัคคีย์ ด้วยธรรมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นปฐมเทศนา และแสดงธรรมประกาศพระศาสนา ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา แม้ใกล้เวลาจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ยังประทานเทศนาโปรดแก่สุตถัพพปริพาชก ให้ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้าย นี่เป็นพระมหากรุณาคุณ ที่มุ่งแต่จะรอดสัตว์ชนสัตว์ให้พ้นจากวิญญูภัย

ทรงเห็นว่า สัตว์โลกทั้งหลาย ต้องถูกกักขังอยู่ในสังสารวัฏฏ์มาเป็นเวลานาน จนหาเบื้องต้นมิได้

๓. พระบริสุทธิ์คุณ พระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นในโลก ด้วยพระบริสุทธิ์คุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยที่ทรงประกาศพระศาสนา มิได้หวังเพื่ออามิสบูชาใด ๆ ทรงโปรดสัตว์ มิได้เลือกชั้นวรรณะ ไม่ว่า คนมี, คนจน, จะมีอำนาจวาสนาหรือไม่ก็ตาม เมื่อเห็นว่าจะโปรดได้ เป็นต้องโปรดเสมอ และมีใจจะโปรดโดยเห็นแก่ ลาภ สักการะ ธรรมเสริญ สุข แต่อย่างใด เพราะพระองค์หมดจดจากกิเลสโดยบริสุทธิ์บริบูรณ์แล้ว คำสอนของพระองค์จึงมีรสเดียว คือ วิมุติรส อันเป็นกิจที่จะให้สัตว์หมดจดจากกิเลส

ฉะนั้น พุทธบริษัทที่ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ จึงเข้าถึงความบริสุทธิ์ หมดจดจากกิเลสตามพระองค์ด้วยได้

พระพุทธศาสนา จึงเกิดขึ้นได้ด้วยบุญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังกล่าวแล้ว

ส่วนเหตุไฉนที่ทำให้พุทธศาสนาเกิดขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า เพราะ กิเลส เป็นเหตุให้ สาดนา เกิดขึ้น มี อวิชชา และ ตัณหา เป็นประการสำคัญ

ด้วยอำนาจของ อวิชชา คือ ความไม่รู้ ในความเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ที่เป็นความสงสัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาก่อนว่า ทำไมสัตว์ทั้งหลายจึงต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย และเมื่อตายแล้ว เกิดอีกหรือไม่ ? ถ้าเกิด—เกิดขึ้นได้อย่างไร ? และถ้าไม่เกิดอีก ตายแล้วจะไปไหน ? พระองค์ใช้เวลาในการค้นคว้าหาความจริงเหล่านี้ โดยต้องสร้างปัญญาวรมถึง ๔ อสงไขยแสนมหากัปป์ จึงปฐมพุทธพจน์ที่ตรัสอุทานว่า :—

“เราแสวงหาช่างผู้ทำเรือน คือ อตถภาพอยู่ เมื่อไม่พบ ก็ได้แต่ท่องเที่ยวไป แล้ว สิ้นสงสาร นับด้วยชาติมิใช่น้อย ความเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์ ดูก่อน นายช่างผู้ทำเรือน คือ อตถภาพ ท่านจักทำเรือน คือ อตถภาพของเราไม่ได้ก็ค่อยไป

โครงการทั้งหลายที่ปวงของท่าน เราได้ทำลายแล้ว ขอคนแห่งเวียง คือ อวิชา
เรารอแล้ว จิตของเราถึงพระนิพพานแล้ว ประกอบกับเราได้บรรลุอรหัตผลแล้ว
อันเป็นทสันไปแห่ง ตัณหาทั้งหลายแล้ว”

๑:๔ พระพุทธศาสนาคำรงอยู่ได้ เพราะเหตุใด ?

พระพุทธเจ้า ฝากพระศาสนาไว้กับ พุทธบริษัท คือ ผู้รู้เหตุผลในคำสอน
ที่ถูกต้องของพระองค์ ไม่ได้ฝากไว้กับพระราชามหากษัตริย์, ผู้มีอำนาจ หรือ
มหาชนผู้ แต่ฝากไว้กับ ผู้มีปัญญาสามารถเข้าใจเหตุผลในพระศาสนา

ฉะนั้น การรักษาพระพุทธศาสนานั้น ต้องมี ปัญญา เข้าถึงเหตุผลใน
คำสอนที่ถูกต้องด้วย จะรักษาไว้แต่เพียงมี ศรัทธา กราบไหว้บูชาพระพุทธศาสนา
ด้วยการสวดมนต์ไหว้พระ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างเดียวนั้นมิได้

เพราะพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นด้วย ปัญญา ที่ประกอบด้วยเหตุผลของพระ-
พุทธเจ้า และประกาศเป็นคำสอนให้พุทธบริษัทได้ประพฤติปฏิบัติตาม

ฉะนั้น หน้าที่ของพระพุทธศาสนิกชน จึงต้องศึกษาและปฏิบัติตามคำสอน
ของพระองค์

พระพุทธศาสนา จึงดำรงอยู่ได้ด้วยการช่วยกันทำธุระในพระพุทธศาสนา
๒ ประการ คือ :—

คันตธุระ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระสัทธรรมให้เข้าใจ

วิมัสสนาธุระ ได้แก่ การปฏิบัติตามความเข้าใจ ที่ได้ศึกษามาอย่างถูกต้อง
จนเข้าถึงเหตุผลตามความจริงของธรรมชาติ

ฉะนั้น ปัญญา ของพุทธบริษัทเท่านั้น ที่จะรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรง
อยู่ได้ ด้วยการทำธุระในพุทธศาสนาทั้ง ๒ ประการนั้น

๑.๖ พระพุทธศาสนาจะเสื่อมไป เพราะเหตุใด ?

พระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แม้จะประเสริฐเลิศล้ำปานใดก็ตาม ถ้าหากได้หันไปจากความเป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติไม่ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “สัพเพ สงขรเว อนิจฺจาติ, สัพเพ สงขรเว ทุกฺขชาติ, สัพเพ ขมฺมา อนฺตคาติ” สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง, สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์, ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

แต่กระนั้นก็ตาม พุทธศาสนิกชนผู้ยังมีฉันทาคติอยู่ ก็คงจะถวิลอึงได้เพียงไม่ได้ว่า “พุทธศาสนานั้น ไม่มัวเนิ่นเสื่อม, จิตใจของมนุษย์ผู้นับถือพุทธศาสนาต้องหาถนอมถนอมต่อไป แต่พุทธศาสนานั้นหาได้เสื่อมตามจิตใจของไปไม่”

ผู้เข้าร่วมของชั้นองค์ประกอบของพุทธศาสนา ๓ ประการไป คือ ปรัชญาศาสนา, ปฏิบัติศาสนา และปฏิเวธศาสนา

ความสมบูรณ์ของพุทธศาสนาที่จะดำรงคงอยู่ได้ ต้องประกอบพร้อมด้วยองค์แห่งพุทธศาสนา ๓ ประการ จะขาดตกบกพร่องไปอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เพราะศาสนาทั้ง ๓ เป็นปัจจัยนึ่งกันและกัน

ถ้าขาดปรัชญา คือ การเวียนธรรม และขาด ปฏิบัติ คือ การปฏิบัติธรรมแล้ว ปฏิเวธ คือ ผลจากการปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ หรือจะมีแต่ปฏิบัติ โดยไม่มีปรัชญาก็ไปไม่ได้ ปฏิเวธ คือ ผลจากการปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็มิได้เช่นกัน

ความบกพร่องของปรัชญา และปฏิบัติ ศาสนา จึงเป็นความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ที่ย่อมจะปรากฏได้เป็นธรรมดา เมื่อพุทธศาสนิกชนทอดทิ้งธุระในพระพุทธศาสนาทั้ง ๒ ประการ นั้นเสีย

เหตุที่พุทธศาสนาเสื่อม จึงมีได้แนบนอน

พระพุทธศาสนา จะดำรงอยู่ได้ด้วย ความเข้าใจผิด ในเหตุผลคำสอนในพุทธศาสนา

ฉะนั้น ความเสื่อมถอยของพุทธศาสนา จึงอยู่ที่ความเสื่อมไปจากความเข้าใจในเหตุผลของธรรมชาติ

คำสอนของพระพุทธเจ้าเข้ามาจากเหตุผลของธรรมชาติ จึงเป็นคำสอนที่ตรงกับธรรมชาติ ไม่ใช่พระองค์คิดค้นสร้างขึ้นมาเอง คำสอนจึงประกอบด้วยเหตุผลตามความเป็นจริงที่เราจะพิสูจน์ได้

ถ้าไม่เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็เท่ากับเรายังไม่รู้เหตุผลตามความจริงของธรรมชาติ ทำให้เราเห็นไม่ตรงกับธรรมชาติ ชื่อว่า เห็นผิด และไม่ให้เห็นผิดจากความเห็นของพระพุทธเจ้า หรือของใคร ๆ ทั้งหมด แต่เห็นผิดจากความจริงของธรรมชาตินั่นเอง

ความเห็นผิดอันนี้ เป็นธรรมชาติของเจตสิกธรรมอย่างหนึ่ง เรียกว่า มิจฉาทิฎฐิ ซึ่งอันเกิดกับจิตใจในขณะใดแล้ว ช่วยทำให้เกิดความเห็นผิดไปจากธรรมชาติได้ในขณะนั้น

ฉะนั้น มิจฉาทิฎฐิ นี้เอง เป็นจิตกัณฐ์สำคัญในพระพุทธศาสนา แต่ มิจฉาทิฎฐินี้ก็ไม่ใช่ว่า จะอยู่นอกคำสอนของพุทธศาสนา มิจฉาทิฎฐินี้ที่อยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมือนกัน โดยสอนว่า “ผู้เห็นผิด”

ข้อมิจฉัตถ์อยู่ในสภาวะที่ไม่เป็นความจริง	เป็นอภินิหาร
ถือเหตุผลว่าแท้จริงกว่าความจริง	เป็นกิจ
ยึดถือความเห็นผิด	เป็นผล
ไม่ขอความเห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย	เป็นเหตุให้เกิด

ความเห็นผิด นี้ ถ้าเกิดกับผู้นับถือพุทธศาสนาบางคนเพียงใด พุทธศาสนาก็เสื่อมทำลายลงไปเพียงนั้น ซึ่งในปัจจุบันนี้ พุทธศาสนิกชนไม่สนใจในการเวียนปริยัติ และปฏิบัติมากยิ่งขึ้นแล้ว มิจฉาทิฎฐิก็ครอบงำจิตใจของผู้นั้น

เมื่อมิจฉาทิฎฐิเกิดขึ้นมากมาย ก็ทำลายสัมมัตติฎฐิทั้งหลายให้หมดไปจากจิตใจของบุคคล เพราะธรรมชาติมิจฉาทิฎฐิ จะเกิดขึ้นพร้อมกับสัมมัตติฎฐิไม่ได้ เหมือนความโลภกับความโกรธ จะเกิดพร้อมกันไม่ได้

ด้วยเหตุนี้นี้ พุทธศาสนาจะเสื่อมทำลาย ก็เสมือนที่ ความชั่วใจเกิด ของบุคคล โดยสมณะก็ไต่ถาม พิฎฐิเจตสิก นั้นเอง

นอกจาก นี้ฉฬภิญโญ จะเป็นศักร์ที่ทำอภัยพุทธศาสนาแล้ว การทอดทิ้ง
พระในพระพุทธศาสนาทั้งสองประการ คือ คั่นอชฺฐะ และ วิปัสสนาชฺฐะ ของชาว
พุทธ ด้วยปรารถนาจาก ขส สรรเสริญ สุข เพราะอำนาจของกิเลสตัณหาแล้ว
ฉฬภิญโญ ก็หมดไป นั่นคือ พุทธศาสนาต้องเสื่อมทำลายไปด้วย

ถ้าปรารถนาจะรักษาพุทธศาสนาไว้ ต้องช่วยกันทำพระทั้งสองประการ คือ
คั่นอชฺฐะ และ วิปัสสนาชฺฐะให้บริบูรณ์

สรุปว่า พระพุทธศาสนา นี้ เติบโตได้ เพราะ ความเพียรฝึก และ ศักยภาพ
ของพุทธบริษัทที่ทอดทิ้งพระในพุทธศาสนาไปปรารถนาจาก ขส สรรเสริญ สุข กัน
นั่นเอง

๑.๑ พุทธศาสนาลัทธิธรรมาไปอย่างไร

พระพุทธศาสนาจะธรรมาไปนั้น ย่อมธรรมาจากปฏายไปหาต้น
พระพุทธรูปที่แสดงธรรมาแห่งพุทธศาสนาไว้ ๔ ประการ ตามลำดับดังนี้ คือ :-

๑) ปฏิเวธธรรมา หมายถึง มรรค ผล นิพพาน ที่เป็นผลจากกฎ
ปฏิบัติ เพื่อประพาศิพพณธรรม จะธรรมาก่อน

๒) ปฏิบัติธรรมา คือ การเจริญสติปัญญา และ วิปัสสนากรรมฐาน
จะหัดกันไปเพราะไม่มีใครปฏิบัติ หรือมีการปฏิบัติกันบ้าง แต่เป็นไปโดยช้อย
หย่อน ไม่เข้าถึงผล คือ ปฏิเวธได้ ดังเช่นปัจจุบันนี้ จะมีคนทำสมาธิกันเป็น
ส่วนมาก และสมาธิช้อยหย่อนไม่เข้าถึงอุปมาตาม พุทธจะยกขึ้นเป็นบาทของ
วิปัสสนากรรมฐานได้

ด้วยเหตุนี้ ปฏิบัติธรรมา จึงปรากฏต่อมาจากปฏิเวธธรรมา

๓) ขริยธรรมา คือ การเวียนพระโคตมปฏิภักจะค่อยๆ เติบโตในกาลต่อมา
โดยจะเสื่อมจากพระอภิสรธรรมปฏิภักก่อน และจะเสื่อมจากคัมภีร์มหาปฏิภัก
ลงมาโดยลำดับ จนถึงล้มลงถึงขั้นปการณ์

คือนางนั้น พระผู้สร้างจะเชื่อมจากขุททกนิกาย, อังคุตตรนิกาย จนถึง
คัมภีรนิกาย โดยลำดับ

ต่อมา พระวินัยก็จะเชื่อมตาม โดยเชื่อมจากบวราร, จันทรวิภังค์, ภิกขุณี-
วิภังค์, มหาวิภังค์, ปาจิตตีย์ และชกนิกาย จะเชื่อมตามลำดับ

๔) สังคณันตรธาน คือ สภาวะที่ภิกษุสงฆ์ระหอบาคร และครุสงฆ์
กาฬาวฬิศรสาบสูญไปในลำดับต่อมา เมื่อปริยัติเชื่อมถึงพระวินัยเชื่อม พระสงฆ์
จะมีเพียงผ้าเหลืองน้อยน้อยอยู่ นี้คือ สังคณันตรธาน

๕) ราวคณันตรธาน คือ เมื่อถึงกาลที่พระพุทธศาสนาจะสูญสิ้น พระบรม-
สารีริกธาตุของพระพุทธองค์จะมประชุมกัน ปรากฏเปลวไฟลุกไหม้ เป็นการ
ประชุมเพลิงครั้งสุดท้าย และถึงกาลอันควรานสูญสลายไปของพระบรมสารีริกธาตุ
อันเป็นการชวสวณของพระพุทธศาสนา

อันตรธานแห่งพุทธศาสนานี้ ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาชอบเข้าถึงความ
เสื่อมสิ้นไปได้ ด้วยประการฉะนี้

๔.๔ คนไทยกับมานับถือพุทธศาสนาในบัดนี้

คนไทยในปัจจุบัน ส่วนมากนับถือพุทธศาสนาอันด้วย ศรัทธา ซึ่งอาจ
แบ่งแรงศรัทธา อันเนื่องมาจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ :-

- ๑) ศรัทธาในตัวบุคคล
- ๒) ศรัทธาในวัตถุ มีปูชนียสถาน และวัตถุมงคลต่าง ๆ เป็นต้น
- ๓) ศรัทธาในพิธีกรรมต่าง ๆ

ความศรัทธาในสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวเหล่านั้น เพราะมีจิตใจความรู้ ความเข้าใจ
ในเหตุผลตามความจริงของธรรมชาติด้วยสติปัญญา

ทั้งนี้ เพราะไม่ค่อยสนใจในการศึกษาเล่าเรียนธรรม หรือปฏิบัติธรรมตาม
คำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเท่ากับหันเหให้ มีจิตตวิญญู เจริญงอกงามขึ้น ส่วน

สัมมาทิฏฐิที่ค่อยๆ อันตรธานไป แล้วพระพุทธศาสนาจะเจริญอยู่ได้อย่างไร กับผู้ที่ไม่มีเข้าใจเหตุผลในความจริงของธรรมชาติ บัณฑิตนักพุทธศาสนาจึงเลื่อนไปจาก ความเข้าใจของบุคคลที่นับถือพุทธศาสนา

ถ้าประสงค์จะให้พุทธศาสนาดำรงอยู่ต่อไป ต้องช่วยกันทำธุระในพระพุทธศาสนา ทั้ง ๒ ประการ คือ คัมภีร์ และวินัยศานธุระ จึงจะได้ชื่อว่า เป็นผู้ทำพระพุทธศาสนาให้เจริญ

๑.๔ หลักฐานของพระพุทธศาสนา

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก คืออะไร ?

พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยพระอรหันต์สาวก มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน และพระอานนท์เถระ เป็นองค์สำคัญในการทำสังคายนา รวมไว้เป็น ๓ ปิฎก ได้แก่

๑. พระวินัยปิฎก เป็นระเบียบข้อบังคับให้ภิกษุควบคุมกาย วาจา ใจ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มี ๕ คัมภีร์ โดยรวบรวมขึ้นมี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

๒. พระสุตตันตปิฎก เรียกสั้น ๆ ว่า "พระสูตร" เป็นการแสดงธรรมโดยเทศนาโวหาร ตามที่โลกสมมุติยกสัจวัฏบุคคลขึ้นแสดงให้เห็นเหมาะสมแก่อัธยาศัยของเรในบัดนี้ ว่าโดยนิกายมี ๔ นิกาย มีทั้งนิกาย เป็นต้น ว่าโดยรวบรวมขึ้นมี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

๓. พระอภิธรรมปิฎก แสดงธรรมเป็นปรมัตถสัจจะ คือ เน้นความตามความเป็นจริง โดยสภาวะปฏิเสศสัจวัฏและจิต เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงอย่างถูกต้อง มี ๘ คัมภีร์ ว่าโดยรวบรวมขึ้น มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

พระโคตมปฏิภนนี้ มีการทำสังคายนาครั้งมานานแล้วหลายครั้ง ครั้งแรก ๆ สังคายนาด้วยการท่องจำกันด้วยปาก เรียกว่า “มุขปาฐะ” การสังคายนาครั้งที่ ๔ จึงได้จารึกเป็นคัมภีร์พระภิกษุสามเณร

พระโคตมปฏิภนที่อยู่กับตัวเรา

พระพุทธรูปเจ้าทรงบัญญัติคำสอน จากสภาวะธรรมที่ปรากฏในสัตว์บุคคลทั้งหลาย มีจิต เจตสิก และรูป โดยประเภทต่าง ๆ พระโคตมปฏิภนจึงมีอยู่ที่ตัวเรา โดยแท้จริง ก็คือ พระวินัย สอนคนให้เป็นคนดี พระสุตตะ สอนเรื่องราวของคน และ พระอภิธรรม สอนให้รู้จักธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวคน. เมื่อว่าโดยธรรมแล้ว พระโคตมปฏิภน ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน นั่นเอง

๑.๑๑ ประโยชน์จากการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา ก็คือคำ บัญญา ที่เห็นถูกต้องเหตุผลที่เป็นความจริงของธรรมชาติ การที่จะเข้าถึงเหตุผลของธรรมชาติที่แท้จริงได้ ต้องเข้าถึงด้วยการปฏิบัติ เพื่อพิสูจน์เหตุผลจากคำสอน

การพิสูจน์เหตุผล ให้เข้าใจความเข้าใจ ต้องพิสูจน์ด้วยจิตใจ เพราะ บัญญา ที่รู้เหตุผลตามความจริงนั้น อยู่ที่ จิตใจ

การทำความเข้าใจ เพื่อพิสูจน์เหตุผลของธรรมชาตินั้น อยู่ที่ ความรู้สึกตัว ความรู้สึกตัว คือ การสัมผัสกับธรรมชาติ ที่กำลังปรากฏอยู่ ให้จิตใจรับรู้เป็นอารมณ์ปัจจุบัน สิ่งที่เป็นธรรมารมณ์ที่รู้ตัว ที่ตรงคือธรรมชาติ อันเป็นอารมณ์ปัจจุบันนั้น คือ สติสัมปชัญญะ

คำตอบในพุทธศาสนาสอนว่า สติสัมปชัญญะ เป็น ธรรมที่มีอุปการะมาก ทำให้ไม่หลงลืม สติ และกับความรู้เห็น ยินร้าย ในภาวะเป็นอารมณ์ไว้ได้ เป็นเหตุให้ บัญญา รู้ธรรมชาติตามความเป็นจริงได้ถูกต้อง

การสอนให้รู้จักความจริงของธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ในการละกิเลสของ
คนนั้น มีอยู่ในเฉพาะคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

ฉะนั้น พระพุทธศาสนา จึงเป็นคำสอนที่มีจุดประสงค์ เพื่อ :-

- ทำคนให้เป็นคนดี
- ทำคนลุ่มหลงให้หายจากความลุ่มหลง
- ทำคนเห็นผิดให้กลับเป็นคนเห็นถูก
- ทำคนโง่ให้เป็นคนฉลาด
- ทำคนพาลให้เป็นบัณฑิต
- ทำคนทวนเวียนอยู่ในวิญญูทุกข์ให้พ้นจากวิญญูทุกข์

ด้วยอำนาจของ ปัญญา ที่จะได้มาจากการคำสอนในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

สรุป ประโยชน์ที่จะพึงได้รับในพุทธศาสนา มี ๓ ประการ คือ :-

๑. วัตถุประสงค์ข้อประโยชน์ โคนๆ ประโยชน์สุขที่จะพึงได้รับในอภัพนี้
หรือในภพนี้

๒. สัมปวาณิชข้อประโยชน์ โคนๆ ประโยชน์ที่จะพึงได้รับในภพหน้า

๓. ปรมัตถ์ประโยชน์ โคนๆ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือประโยชน์อันสูงสุด
ที่จะทำให้งดพ้นนิพพาน และทำให้พ้นจากวิญญูทุกข์

ประโยชน์ ๒ ประการข้างต้น ไม่ต้องเอาด้วยพระพุทธเจ้า เจาก็แสวงหากัน
ได้แล้ว ก่อนพระพุทธเจ้าอุบคิด้วยซ้ำไป

พระองค์ทรงเห็นประโยชน์อย่างยิ่ง คือ ปรมัตถ์ประโยชน์เป็นสำคัญ จึง
ทรงประกาศพุทธศาสนา เพื่อวิธัตว์ พนสัตว์ ให้พ้นจากวิญญูทุกข์

บทที่ ๒

ธรรมที่เป็นพื้นฐานพุทธศาสนา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ครุสัทธิธรรมโดยชอบด้วยพระองค์เอง ครุสัทธิ
สัจธรรม คือ ธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้ ไม่มีวิฤติผลลลิตกลาตเคลื่อน เรียกว่า
อริยสัจธรรม ๔ ประการ คือ :-

ทุกข์สัจจะ ความจริง คือ ธรรมชาติ ที่ถูกเบียดเบียนอยู่เป็นนิตย์ ได้แก่
แก่ รูปนามขันธ ๕ ของสัตว์ทั้งหลาย

สมุทัยสัจจะ ความจริง คือ ธรรมชาติ ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่
คันหา (โลกเจตสิก)

นิโรธสัจจะ ความจริง คือ ธรรมชาติ อันเป็นที่ดับทุกข์ และเป็นที่สุด
กิเลส ได้แก่ พระนิพพาน

มรรคสัจจะ ความจริง คือ ธรรมชาติ ที่เป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ได้
แก่ มรรค มีองค์ ๘

อริยสัจ ๔ นี้ เมื่อสงเคราะห์ในปรมัตถธรรมแล้ว ก็ได้มี ๓ ปรมัตถธรรม
ทั้ง ๔ คือ จิต, เจตสิก, รูป และ นิพพาน นั่นเอง

พระพุทธเจ้าสอนอะไร ?

พระพุทธองค์ครุสัทธิอริยสัจ ๔ ก็ทรงนำเอาอริยสัจ ๔ มาสอน แต่การที่จะ
สอนอริยสัจธรรมให้เข้าใจ โดยรู้แจ้งแทงตลอดในสัจธรรมได้นั้น จำเป็นต้อง
เวียนรู้ธรรมชาติ หรือสภาพธรรมตามนัยปริยัติ ศึกษาให้รู้จักธรรมชาตินั้นปรากฏ
อยู่ตามความเป็นจริง คือ จิต, เจตสิก, รูป, นิพพาน เสียก่อน แล้วจึงนำไป
พิสูจน์ตามนัยปฏิบัติจนเข้าถึงความจริง

พระพุทธเจ้าเล่าตำนานมหาชาติไทย

ธรรมชาติหรือสภาวะธรรม ที่พระองค์นำมาสอน ก็นำมาจากธรรมชาติที่มีอยู่ในสัตว์ทั้งหลาย และธรรมชาติที่แวดล้อมสัตว์ทั้งหลายอยู่ภายนอก

คำสอนของพระองค์ จึงมุ่งสอนให้รู้เหตุผล ตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ที่สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในโลก กับทั้งสอนให้รู้จักเหตุผลตามความจริงของธรรมชาติ ที่จะทำให้พ้นจากโลก คือ ไม่ต้องเวียนเกิดเวียนตายในโลกอีกต่อไป จำง่าย ๆ ก็คือ สอนธรรมที่เป็นไปเพื่อทุกข์ กับ ธรรมที่ทำให้พ้นทุกข์

สอนให้รู้ความจริง คือ สัจธรรม อันจะทำให้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส แล้วจะเป็นเหตุให้พ้นจากวิญญูทุกข์

จึงจัดเป็นคัมภีร์วินัยธรรม หรือธรรมะ ตามคำสอนของพระองค์

๒.๒ ธรรมะ คืออะไร

คำว่า "ธรรมะ" มีความหมายที่ใช้กันอยู่ ๔ อย่าง คือ

๑. **ปริยัติธรรม** หมายถึง คำสอนของพระพุทธองค์ ที่รวบรวมเป็นบทเวียน คือ พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก รวมทั้งอรรถกถา อฎิการูปกว่า ปริยัติธรรม
๒. **เทศธรรม** หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุ ทำให้เกิดผลทั้งปวง เรียกผู้ที่มีความรู้แตกฉานในธรรม ที่เป็นเหตุนี้ว่า **ธรรมปฏิสัมภิทา**
๓. **คุณธรรม** ใช้ในความหมายว่า คุณธรรมและมีใจคุณธรรม ให้เกิดเสมอกันหาไม่ ได้ กุศลให้ผลเป็นความสุข อกุศลให้เกิดเป็นความทุกข์ คุณธรรมนี้หมายถึงเอาคุณธรรมความดี ที่ให้ผลเป็นความสุข

๔. นิสสัคคนิสสัทธิธรรม ใช้ในความหมาย ที่ปฏิเสธความเป็นสัตว์, บุคคล, ตัวตน, เรา, เขา ในโลกนี้ไม่ใช่อัตว์, บุคคล, ตัวตน นี่แค่ธรรมชาติที่เรียกว่า นามธรรม กับ รูปธรรม เท่านั้น

โดยพุทธประสงค์แล้ว พระองค์สอน สังขะ และ สุคติ คือ ความจริง กับ ความบริสุทธิ์ หมายความว่า เมื่อ รู้จริง แล้ว จิตตสมวิสุทธิ ธรรม ที่เป็นความจริง ก็คือ ธรรม ที่ปฏิเสธ อัตว์, บุคคล, ตัวตน, เรา, เขา เป็นนิสสัคคินิสสัทธิธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ชีวิต และไม่มีใครเป็นเจ้าของ เป็น อนัตตธรรม หรือ ปรมัตถธรรม คือ ธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้ ไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลง เรียกว่า “ปรมัตถ-สัจจะ”

๒.๒ ความจริง ๒ ประการ

สัจจะ แปลว่า ความจริง หมายถึง ความเป็นของจริง ของแท้ ไม่วิปริต ผันแปร

สัจจะ มี ๒ อย่าง คือ

๑. ปรมัตถสัจจะ คือ ความจริงของธรรมชาติ ที่ทรงสภาวะถาวรณะของคนไว้ ไม่ผันแปรเปลี่ยนแปลง ปฏิเสธความเป็นสัตว์และอัตตาตัวตน ได้แก่ ธรรมาธรรม ๔ ประการ คือ

จิต เจตสิก รูป และ นิพพาน

๒. สมมุติสัจจะ คือ ความจริง ที่มนุษย์เรานิยามบัญญัติด้วยคำ คำชื่อ ขึ้นมาเรียกขานกัน เพื่อให้เข้าใจความหมายซึ่งกันและกัน ได้แก่ บัญญัติธรรม ๒ ประการ คือ

อัตตบัญญัติ และ อัตถบัญญัติ

ของจริงมีอยู่ คือ ปรมัตถสัจจะ แต่เมื่อจะเรียกขานของจริงนั้น ต้องอาศัย สมมุติสัจจะ

๒.๓ ปรมัตถธรรม ๔ ประการ

๑. จิต คือ ธรรมชาติรู้อารมณ์
๒. เจตสิก คือ ธรรมชาติที่ประกอบกับจิต โดยเกิดพร้อมกับจิต คับพร้อมกับจิต มีอารมณ์อันเดียวกับจิต มีที่อาศัยแห่งเดียวกับจิต และปรุงแต่งจิตให้เป็นไปในการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ
๓. รูป คือ ธรรมชาติที่ต้องขอสัมผัส เพราะกรรมวฏธและขันธ์ เป็นต้น
๔. นิพพาน คือ อารมณ์ อันเป็นที่ดับกิเลส และ สดับทุกข์

ปรมัตถธรรมมีอยู่ที่ตัวเรา

- จิต ธรรมชาติรู้อารมณ์ คือ สิ่งที่ทำให้ เห็นได้, ได้ยินได้, รู้กลิ่นได้, รู้รสได้, รู้ถูกต้องสัมผัสได้, รู้คิดนึกได้
- เจตสิก ธรรมชาติที่ประกอบกับจิต มีความโลภ, ความโกรธ, ความหลง หรือ ความไม่โลภ, ไม่โกรธ, ไม่หลง เป็นต้น
- รูป มีรูป, ดิน, น้ำ, ไฟ, ลม, ความร้อน, ความเย็น, กลิ่น, รส, สัมผัส, แสงสว่าง, เสียง, ความแข็ง, ความนิ่ม เป็นต้น

จิต, เจตสิก และ รูป ทั้ง ๓ อย่างนี้ มีอยู่ที่ตัวเรา

ส่วน นิพพาน เป็นอารมณ์ภายนอก ที่ผู้เจริญสติมีปฏิภาณ จิตวิปัสสนาญาณ, มรรคญาณ, ผลญาณ เกิดขึ้น จึงเข้าถึง นิพพาน อารมณ์ได้

ธรรมที่เป็นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา อยู่ที่การต้องเรียนรู้ปรมัตถธรรมทั้ง ๔ ประการให้เข้าใจ จึงจะได้ยินยอมปรมัตถธรรมโดยสัจจะไปตามลำดับต่อไป

บทที่ ๓ จิตปรมาัตถ์

จิต เป็นธรรมชาติ รู้อารมณ์

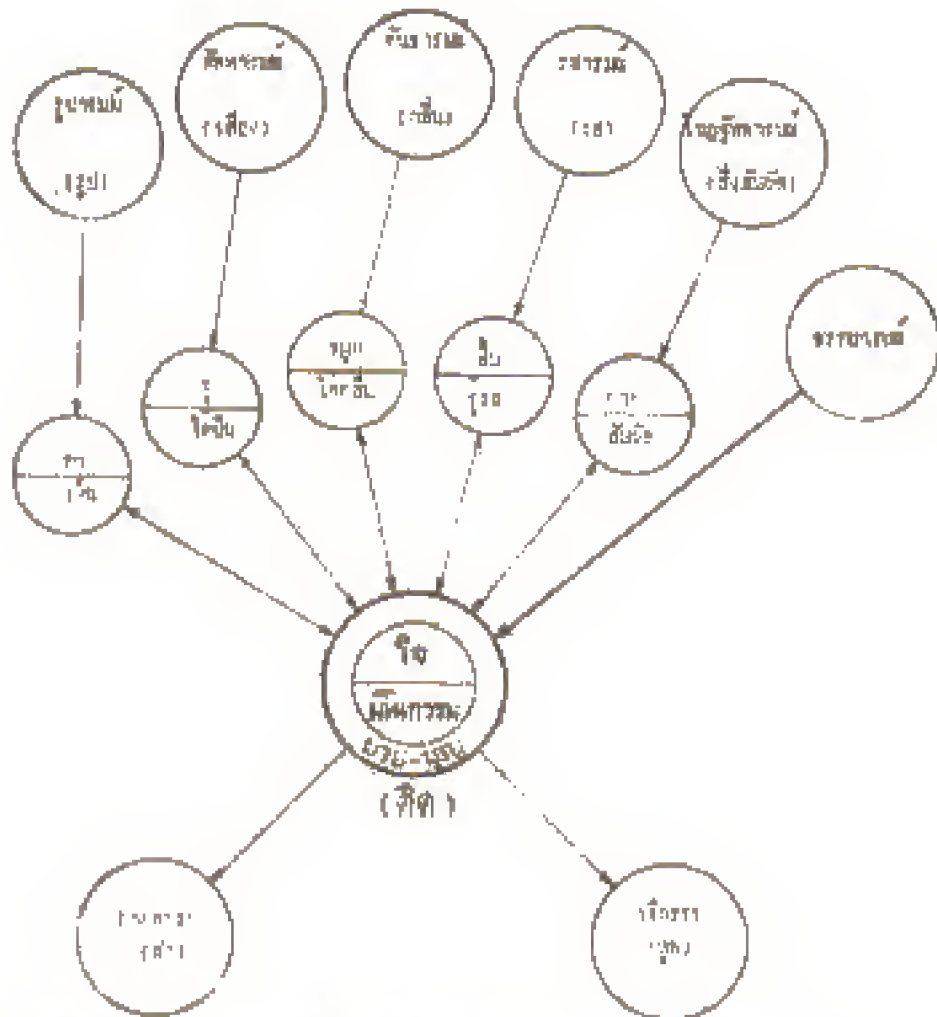
อารมณ์เป็นธรรมชาติที่ถูกจิตรู้ มี ๖ อย่าง คือ :-

๑. รูปารมณ์ ใต้นก รูปาวง สัตว์นาน หรือสัตว์ต่าง ๆ
๒. สัททารมณ์ ใต้นก เสียงต่าง ๆ
๓. คันธารมณ์ ใต้นก กลิ่นต่าง ๆ
๔. รสารมณ์ ใต้นก รสต่าง ๆ
๕. โภกฺกัปปารมณ์ ใต้นก แม้ขี้ขอน-เย็บร้อน-หย่อนสิ่ง
๖. รวณารมณ์ ใต้นก อารมณ์ที่รับรู้ได้ทั้งใจ (นอกจากรูป, เสียง, กลิ่น, รส, สัมผัส)

ในอารมณ์ทั้ง ๖ อย่างนี้ ชั่วขณะใดโดยกระทบกับอารมณ์ ๖ ก็คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กายและใจ จิตที่รับรู้อารมณ์ต่าง ๆ นี้ เรียกว่า “วิญญาณ”

เปรียบเทียบการรู้การมี - อารมณ์

๑. วิญญาณรู้ หมายถึง จิตรับรู้การมีต่าง ๆ ตามทวารทั้ง ๖ ใต้นก
รู้เห็น, ได้ยิน, ได้กลิ่น, รส, สัมผัส และรู้สึกนึก
๒. สัญญารู้ หมายถึง รู้จำ อารมณ์ทั้ง ๖ เช่น จิตที่เจียว, ตีแรง, หู
หึ่ง, หูชาบ, ข้อน, สัตว์ และวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้น
๓. ฐิติรู้ หมายถึง การรู้ถึงจริงถึงเหตุผลของธรรมชาติ เช่น ชาติ
ให้ผลเป็นทุกข์ มรณ ให้ผลเป็นสุข ตลอดจนรู้สภาพธรรม
ที่เป็นความจริง คือ นามรูป และเมื่อรู้ความจริง ชั่วขณะ
ก็เฝ้าด้วย จึงแจ้งพระนิพพาน

สสารารมณ์ ๖ รูปารมณ์, สัทธารมณ์, คันธารมณ์, รสธารมณ์,
โสภุทธิธารมณ์, อรรमारมณ์

ทวาร ๖ คือ จักขุ, โสต, ขาน, จีฬา, กาย, มโนทวาร

วิญญาน ๖ คือ จักขุวิญญาน (เห็น), โสตวิญญาน (ได้ยิน),
ขานวิญญาน (รู้กลิ่น), จีฬาวิญญาน (รู้รส),
กายวิญญาน (รู้ถูกต้อง), มโนวิญญาน (คิดนึก)

จิตวิธการารมณ์ ๖ ทางทวาร ๖ แต่แสดงออกเป็นกรรมกระทำได้ ๓ ทาง คือ
มโนกรรม, กายกรรม และ วาจากรรม ทั้งที่เป็นบาปและบุญ

คุณสมบัติของจิต ๔ ประการ

วิธานนตฤกษ์	มีการรู้อารมณ์	เป็นลักษณะ
บุพพัตถนวิธ	มีการเป็นประธานในธรรมทั้งปวง	เป็นกิจ
สขุขณนตฤกษ์	มีการเกิด คับ สัมผัสกันไม่ขาดสาย	เป็นผล
นามรูปนตฤกษ์ (ว)	มีนามรูปเป็นเหตุให้เกิด หรือ	
วสุตถนตฤกษ์	มีวิคฤ และอารมณ์	เป็นเหตุเกิด

อานาจิต

จิต นอกจากจะมีกรรู้อารมณ์เป็นลักษณะแล้ว ยังมีกิจ มีหน้าที่เป็นประธานในธรรมทั้งปวง ทำให้สำเร็จการงาน ทางกาย, วาจา, ใจ อีกด้วย ในธรรมบท แสดงว่า

มโนบุพพุตถนตฤกษ์	มโนเสฐฐา มโนฆา
มโนสา เจ ปฏฐาเจ	ภาสสิ วา สโรติ วา
คโคณิ พุทฺธมเขวติ	อสุคัง วาโณ ปฐิ

ธรรมทั้งหลาย มโนเป็นใหญ่ มโนเป็นหัวหน้า สำเร็จได้ด้วยใจ ถ้าบุคคลใด มีใจชั่วแล้ว บุคคลก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม (ช้อนข้าว) เพราะความช่วนั้น บุคคลช้อนตามบุคคลนั้นไป บุคคลก็ตามรอยเท้าแห่งโคที่ตามแกะก็ไปอยู่ ฉะนั้น

มโนบุพพุตถนตฤกษ์	มโนเสฐฐา มโนฆา
มโนสา เจ ปฏฐาเนน	ภาสสิ วา สโรติ วา
คโคณิ สุนนเขวติ	อาธาว อญฺปาสิณิ

ธรรมทั้งหลาย มโนเป็นใหญ่ มโนเป็นหัวหน้า สำเร็จได้ด้วยใจ ถ้าบุคคลใด มีใจดีแล้ว บุคคลก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม (ช้อนดี) เพราะความดีนั้น บุคคลช้อนตามบุคคลนั้นไป บุคคลก็ตามคนไป ฉะนั้น

ฉะนั้น จิต จึงมีอำนาจ ทำให้สัตว์ทั้งหลายวิจิตรด้วยการกระทำและวิจิตร
 ในความเป็นไปต่าง ๆ คือ :-

วิจิตรด้วยสสารดรรชนี วัตถุทั้งหลายที่เป็นสิ่งแปลกประหลาดมหัศจรรย์
 ๕๔ ทงตสวขงาม นํ้าพิศวง และน้ำหยดหยของ เพราะเป็นอันตราบอย่างวิบว้าง ทั้ง
 เพื่อดวงสวรรค์ และเพื่อทำลายล้าง เหล่านี้ ถ้วนทั่วแล้วได้ด้วย จิต ของมนุษย์ ที่
 กันคิดประคัมภีร์ขึ้น

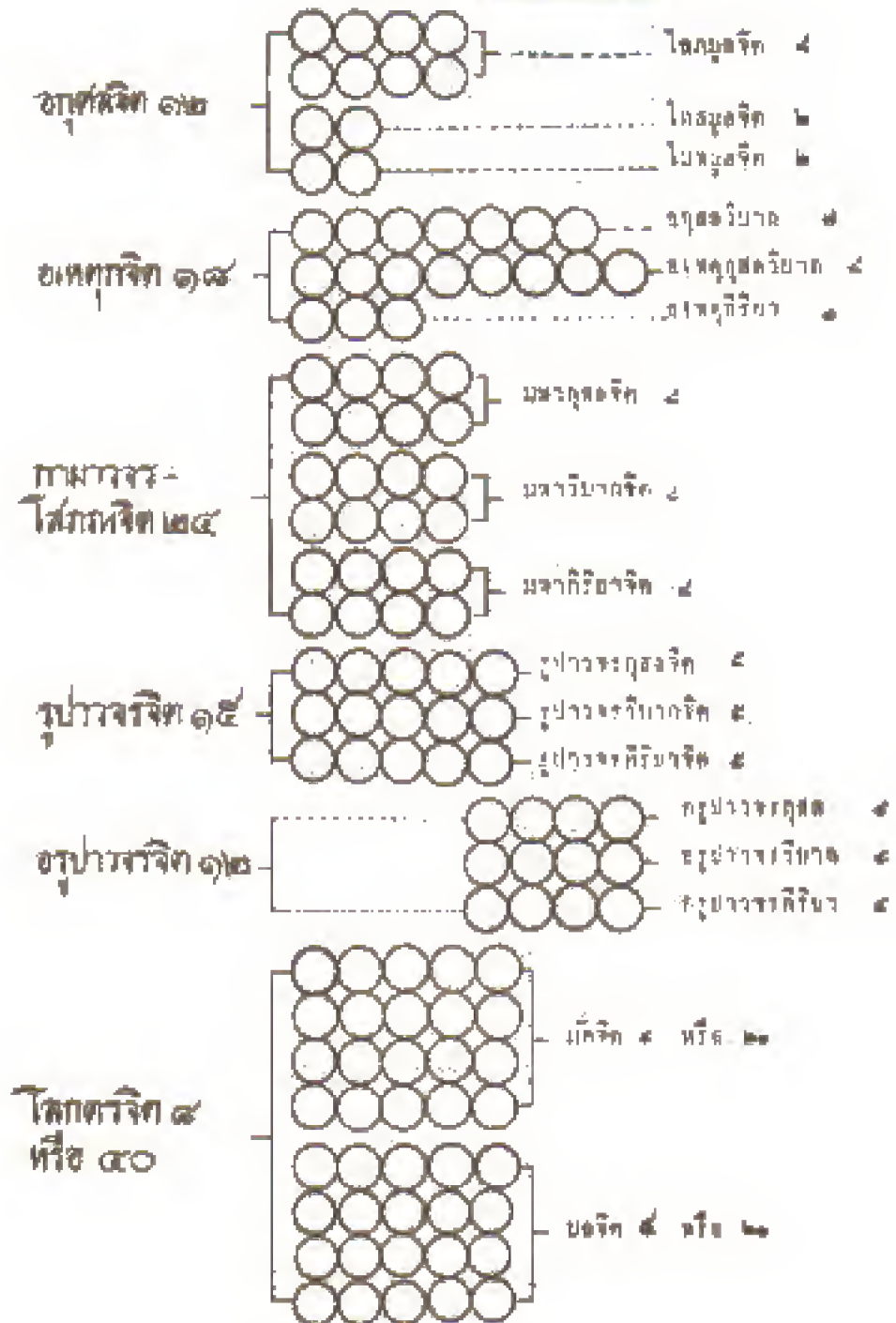
วิจิตรด้วยสภาวะเป็นไปต่าง ๆ จิตวิจิตรด้วยการสังสมกรรม และกิเลส
 เป็นเหตุให้กระทำกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม ยังผลให้ไปเกิดในทุกข์, ทุกข์
 เป็นอุปาทาสัตว์, มนุษย์, เทวดา, รูปพรหม และอรูปพรหม หรือทำกุศลอันประ-
 เสริฐสุด จนบรรลุพระนิพพาน พ้นจากการเวียนเกิดเวียนตาย เหล่านี้ ถ้วนเป็น
 ไปด้วยอำนาจของจิตใจทั้งสิ้น

จำนวนของจิต

เมื่อนับโดยสภาวะลักษณะ มี ๓ เป็นธรรมชาติวิธารมณ์

เมื่อนับโดยทวารแห่งการวิธารมณ์ มี ๖ ได้แก่ วิญญาณ ๖

เมื่อนับโดยประเภทของจิต ตามนัยแห่งชาติ, ภูมิ, โสภณ, โลก, เทว,
 ฌาน, เวทนา, สัมปโยคและสังขารแล้ว มีจำนวนโดยย่อ ๘๕ โดยพิสดาร ๑๒๑

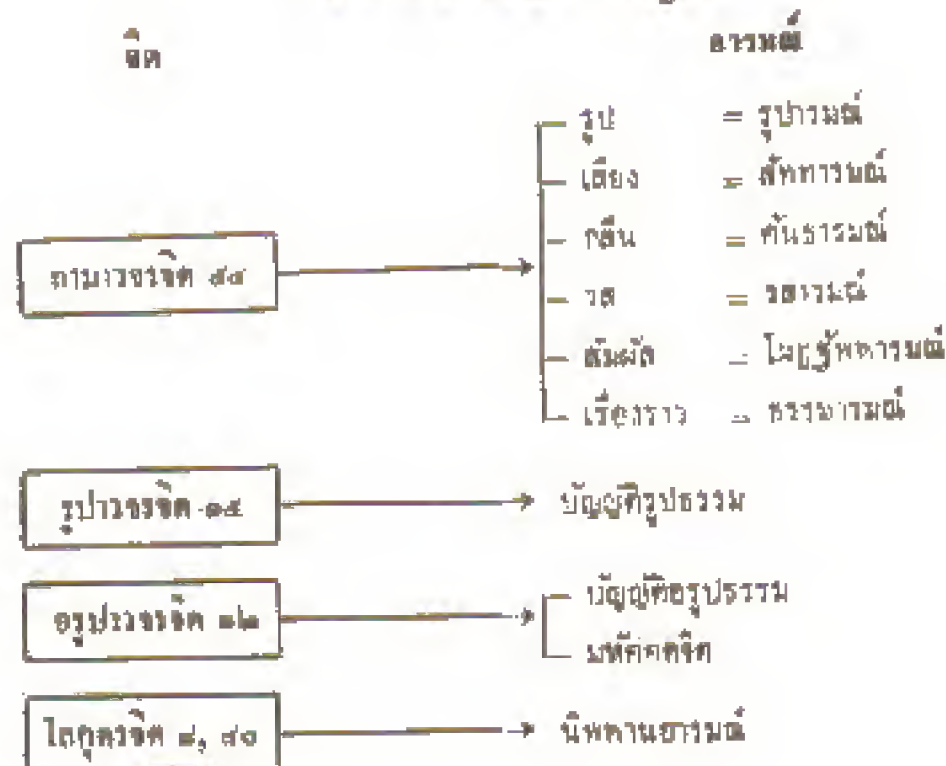
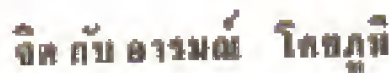
จิต โศชนาติ

๑. อุกุศลชาติ

อดีต	กรรม	วิบาก	
อโปนนิโสมนธิกกร	อกุศลกรรม	อกุศลวิบาก	
๑. ไม่ได้ทำบุญไว้แต่ชาติ ปางก่อน ๒. เกิดในประเทศที่ไม่มี พุทธศาสนา ๓. ไม่ได้คบหาด้วยสัปบุรุษ ๔. ไม่ได้ฟังธรรมของ สัปบุรุษ ๕. ตั้งตนไว้ผิด	อกุศลจิต ๑๒ โสภณจิต ๘ โทสมุขจิต ๒ โนหมุขจิต ๒	จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ชานวิญญาณ จีวรวิญญาณ กายวิญญาณ สัมปฏิจ्ञน สันติฉน ปฏิสนธิในอบายภูมิ	ความทุกข์กาย และ ทุกข์ใจ
(อดีต)	(ปัจจุบัน)	(อนาคต)	

๒. กุศลชาติ

โอปนัยโศมนนธิกกร	กุศลกรรม	กุศลวิบาก
๑. ทำบุญไว้แต่ชาติปางก่อน ๒. เกิดในที่ที่มีพุทธศาสนา ๓. ได้คบหาด้วยสัปบุรุษ ๔. ได้ฟังธรรมจากสัปบุรุษ ๕. ตั้งตนไว้ชอบ	มหากุศลจิต ๘ มหัทธกุศลจิต ๘ โลกุตรรกุศล ๔ หรือ ๒๐	เห็น, ได้ยิน, ได้กลิ่น, รู้รส, สัมผัส และอภินิหารก่อธรรมที่ตี เกิดเป็นมนุษย์และเทวดาในสุคติภูมิ ให้เกิดเป็นรูปพรหม, อรูปพรหม ในสุคติพรหมโลก เสวยผลจากการประหารกิเลสได้เกิด ชาติ มีพระนิพพาน เป็นอวธรรม์

บทที่ ๔

เจตสิกปรมาัตถ์

เจตสิก เป็นธรรมชาติที่ประกอบด้วยจิตด้วยลักษณะ ๔ ประการ เรียกว่า
เจโตยตุคตฤชาณา ได้แก่

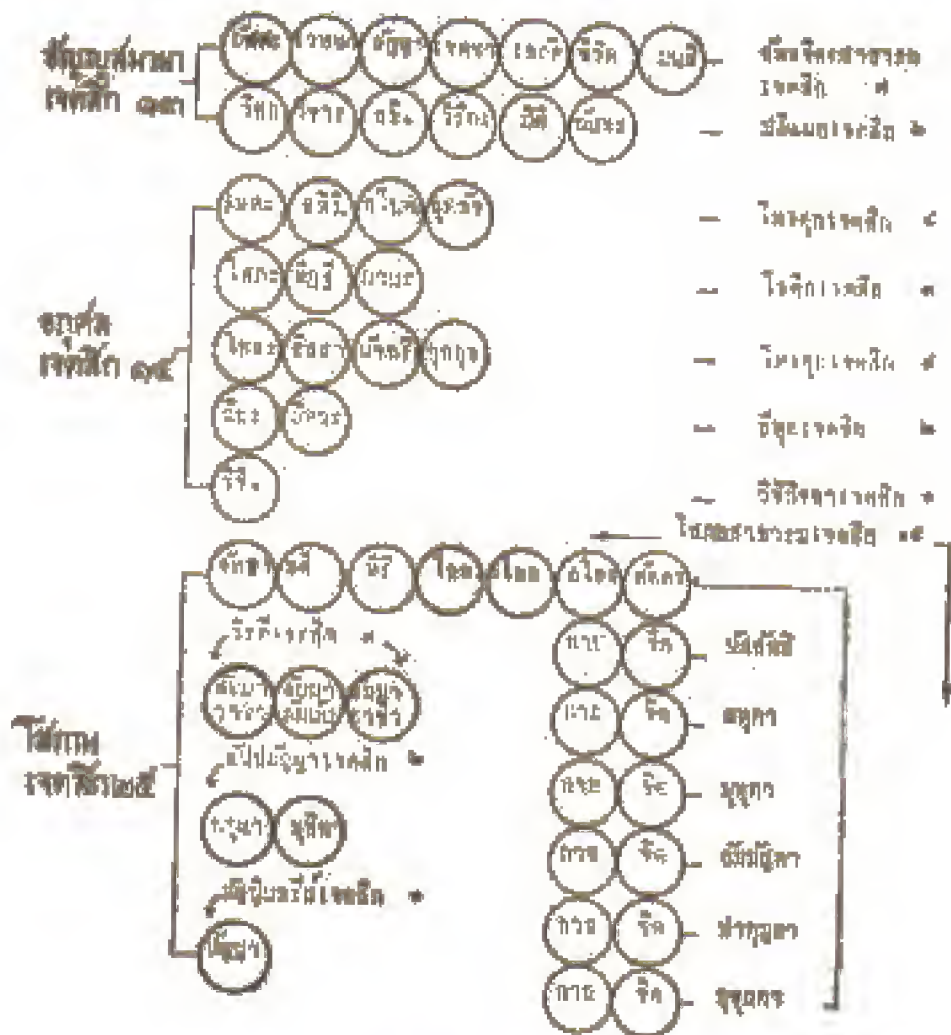
เอภูปฺปาท	เกิดพร้อมกับจิต
เอภินิโรธ	ดับพร้อมกับจิต
เอภาวสมฺปนฺน	มีอารมณ์อันเคียงกันกับจิต
เอภวตฺตฤก	มีทวารอันหนึ่งเคียงกับจิต

คุณสมบัติทั่วไปของเจตสิก มี ๔ ประการ

จิตตนิสฺสิดฉกรรณํ	มีการอิงอาศัยจิต	เป็นลักษณะ
อวิโยคฺคุปฺปาทนวธํ	มีการเกิดร่วมกับจิต	เป็นกิจ
เอภาวสมฺปนฺนปจฺจุปฺปฏฺจจณํ	มีการรับอารมณ์เดียวกับจิต	เป็นผล
จิตฺตคุปฺปาทนปฏฺจจจณํ	มีการเกิดขึ้นแห่งจิต	เป็นเหตุใกล้

จิตและเจตสิก ต่างก็เป็นนามธรรมด้วยกัน จึงประกอบเข้ากันให้สนิท จิต
นั้นทำหน้าที่รู้อารมณ์ ส่วนเจตสิกทำหน้าที่ปรุงแต่งจิตให้รู้อารมณ์เป็นไปกับสภาพ
ของเจตสิก เช่น ขณะที่จิตกำลังเห็นรูป ถ้ามีโลภเจตสิกประกอบ ก็จะทำให้เกิด
ความยินดีพอใจในรูปที่เห็นนั้น หรือในขณะได้ยินเสียง มีโทสเจตสิกประกอบ ก็
จะทำให้เกิดความไม่พอใจในเสียงที่ได้ยิน เป็นกรรมไกรรจันมาตน์ที่ แสดงว่า
เจตสิกที่ประกอบกับจิต ย่อมปรุงแต่งจิตให้รู้อารมณ์ เป็นไปตามสภาพแห่งตน
เจตสิกต้องประกอบด้วยจิตเสมอ

เจตสิกต้องประกอบด้วยจิตเสมอ จะมีแต่เจตสิกขรรวมอย่างเดียวหาได้ไม่
และจิตก็เกิดขึ้นโดยไม่มีเจตสิกประกอบก็ไม่ได้เช่นกัน เหมือนการชักนาเข้า
เรือน จะมีได้ต้องอาศัยคนและนักรบประกอบกัน หากอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้
จิตและเจตสิกที่ประกอบกันเสมอนี้ ชื่อ นามจันท์ ๔ ที่แยกออกจากกันไม่ได้ ใน
การรับรู้อารมณ์

เจตสิกกรรม เมื่อนับตามสภาวะลักษณะแล้ว มีจำนวน ๘๒ แห่งออก
เป็น ๓ พวก คือ :-

๑. อัญมณีสถาปนาราชเจดีย์ ๑๓ ๒. อภิสถเจดีย์ ๑๔ ๓. ไชยสถานเจดีย์ ๑๕
- ความหมายของเจดีย์ธรรม คือ ความสวัสดีกับคุณ

๑. วัตถุประสงค์ ๑๓ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม

- ๑.๑ ศัพท์จิตสาขาวรรณเจตสิก หมายถึง เจตสิกที่ประกอบกับจิตทั้งหมดทุกดวง มีจำนวน ๑ ได้แก่

ผัสสเจตสิก	หมายถึง	ธรรมชาติที่กระทบอารมณ์
เวทนาเจตสิก	„	ธรรมชาติที่เสวยอารมณ์
สัญญาเจตสิก	„	ธรรมชาติที่จำอารมณ์
เจตนาเจตสิก	„	ธรรมชาติที่จัดแจงธรรมที่ประกอบกับคน ให้ทำหน้าที่ของตน ๆ
เอกัคคตาเจตสิก	„	ธรรมชาติที่ทำให้สัมปยุตธรรมตั้งอยู่ในอารมณ์ อันเดียว
ชีวิตินทวิยเจตสิก	„	ธรรมชาติที่รักษาสัมปยุตธรรม
มนสิการเจตสิก	„	ธรรมชาติที่นำสัมปยุตธรรมมุ่งสู่อารมณ์

- ๑.๒ ปกิณณเจตสิก หมายถึง เจตสิกที่ประกอบกับจิตได้ทั่วไป ตามสมควร มีจำนวน ๖ ได้แก่

วิตถเจตสิก	หมายถึง	ธรรมชาติที่ชักสัมปยุตธรรมขึ้นสู่อารมณ์
วิจารณ์เจตสิก	„	ธรรมชาติที่ประคองสัมปยุตธรรมไว้ในอารมณ์
อธิโมกซ์	„	ธรรมชาติที่คิดสืบอารมณ์
วิชัยเจตสิก	„	ธรรมชาติที่ขจัดความพยายานในอารมณ์
ปีติเจตสิก	„	ธรรมชาติที่เพิ่มความชื่นชมยินดีในอารมณ์
ฉันทเจตสิก	„	ธรรมชาติที่เพิ่มความพอใจในอารมณ์

๒. อภิสลเจตสิก ๑๔

อภิสลเจตสิก เป็นเจตสิกฝ่ายที่ไม่ดีงาม เป็นกิเลส เมื่อประกอบกับจิต ทำให้จิตเศร้าหมอง เวรร้อน แบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม คือ :—

- ๒.๑ โมหอภิสลเจตสิก เป็นเจตสิกที่ประกอบกับอภิสลจิตทั้งหมด มีโมหเจตสิกเป็นประธาน มีจำนวน ๔ ได้แก่

โมหเจตสิก	หมายถึง	ธรรมชาติที่ปิดบังสภาพความจริงของอารมณ์ คือ หลง
-----------	---------	---

- ศรัทธาเจตสิก หมายถึง ขวรมชาติที่ไม่ละอาวคัสนาปทุจจิต
 สโนคติปมเจตสิก " ขวรมชาติที่ไม่กลัวคัสนาปทุจจิต
 อุตฺถาเจตสิก " ขวรมชาติที่พึ่งพา คือ จันธวณฺณโมมนัน
- ๒.๒ โฉกฺกเจตสิก หมายถึง กลุ่มเจตสิกที่ประกอบด้วยโลกมูลจิต ๔ โคธมี
 โลกเจตสิกเป็นประธาน มีจำนวน ๓ ได้แก่
 โลกเจตสิก หมายถึง ขวรมชาติที่มีความซัดสาดใจในอภยธรรม
 ทิฏฐิเจตสิก " ขวรมชาติที่มีความเห็นผิดในอภยธรรม
 มานเจตสิก " ขวรมชาติที่อวดดีถือตน
- ๒.๓ โทศณเจตสิก หมายถึง กลุ่มเจตสิก ที่ประกอบด้วยโทสมูลจิต ๒ มี
 โทศเจตสิกเป็นประธาน มีจำนวน ๔ ได้แก่
 โทศเจตสิก หมายถึง ขวรมชาติที่ประทุษร้ายอภยธรรม
 อิตฺธาเจตสิก " ขวรมชาติที่ไม่พอใจในสมบัติหรือคุณความดี
 ของผู้อื่น
 มัจฉริยเจตสิก " ขวรมชาติที่มีความหมกหมุ่นในสมบัติ หรือ
 คุณความดีของตน
 กุกกุจฺจเจตสิก " ขวรมชาติที่มีสวณว่าคาญใจในสุขจิตที่ยังไม่
 ไร้ทุกข์ และสุขจิตที่หายไปแล้ว
- ๒.๔ อีหุณเจตสิก หมายถึง เจตสิกที่ทำให้ทอดถอนจากอภยธรรม มีจำนวน ๒ ได้แก่
 สีนเจตสิก หมายถึง ขวรมชาติที่ทำให้จิตหดหู่ ท้อถอยจากอภยธรรม
 มิกฺขเจตสิก " ขวรมชาติที่ทำให้เจตสิกหดหู่ ท้อถอยจาก
 อภยธรรม
- ๒.๕ วิจิจฺฉณเจตสิก
 วิจิจฺฉณเจตสิก หมายถึง ขวรมชาติที่มีความสงสัยในธรรม เช่น สงสัย
 ในคุณพระรัตนตรัย, ชาตินี้, ชาติหน้า, นรก,
 สวรรค์ เป็นต้น

๑. ไสภณเจตสิก ๒๔

ไสภณเจตสิก เป็นเจตสิกฝ่ายดีงาม เมื่อประกอบกับจิต ทำให้จิตใจ
ผ่องใส แบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม ได้แก่

๑.๑ ไสภณสาธารณเจตสิก ๑๔ หมายถึง เจตสิกที่ประกอบกับไสภณจิต ๕๕
หรือ ๕๑ ทั้งหมด มีจำนวน ๑๔ ได้แก่

สัทธาเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่มีความเชื่อความเลื่อมใส ที่ตรง
กับเหตุผลของธรรมชาติ

ศรัทธเจตสิก ,, ธรรมชาติที่มีความระลึกได้ในอรรถ

หิริเจตสิก ,, ธรรมชาติที่มีความระอาท้อบาปทุจริต

โอศติปปเจตสิก ,, ธรรมชาติที่มีความกลัวต่อบาปทุจริต

อโลภเจตสิก ,, ธรรมชาติที่ไม่อยากได้ ไม่คิดใจอยู่ในอรรถ

อโทสะเจตสิก ,, ธรรมชาติที่ไม่ประทุษร้ายอาฆวน

ศัคคิรมัณเฑาะเจตสิก ,, ธรรมชาติที่ทำให้สัมปยุตธรรมสั่นสะเทือนใน
การงานที่เป็นกุศล

กายปัสสัทธิเจตสิก ,, ธรรมชาติที่เป็นความสงบของเจตสิกชั้น ๓

จิตตปัสสัทธิเจตสิก ,, ธรรมชาติที่เป็นความสงบของจิต

กายสัทธาเจตสิก ,, ธรรมชาติที่เป็นความเบาของเจตสิกชั้น ๓

จิตตสัทธาเจตสิก ,, ธรรมชาติที่เป็นความเบาของจิต

กายมุตฺตาเจตสิก ,, ธรรมชาติที่เป็นความอ่อนของเจตสิกชั้น ๓

จิตตมุตฺตาเจตสิก ,, ธรรมชาติที่เป็นความอ่อนของจิต

กายกัมมัญญตาเจตสิก ,, ธรรมชาติที่เป็นความเหมาะสมของเจตสิก
ชั้น ๓

จิตกัมมัญญตาเจตสิก ,, ธรรมชาติที่เป็นความเหมาะสมของจิต

กายปาคูณฺญตาเจตสิก ,, ธรรมชาติที่เป็นความถูกต้องแก่ตัวของเจตสิก
ชั้น ๓

จิตปาณัญญตจนเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นความคล่องแคล่วของจิต
กายชุกตจนเจตสิก " ธรรมชาติที่เป็นความขี้ครางของเจตสิก

ฉันท ๓

จิตชุกตจนเจตสิก " ธรรมชาติที่เป็นความขี้ครางของจิต

๓.๓ วิรติเจตสิก ๓ หมายถึง เจตสิกที่เว้นจากอุชฺฐริต

สัมมวาทจนเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่เว้นจากอุชฺฐริต ๔

สัมมทมนันตจนเจตสิก " ธรรมชาติที่เว้นจากกายชุกต ๓

สัมมทชวฺวจนเจตสิก " ธรรมชาติที่เว้นจากนิมิตตชว

๓.๔ สัมปปณฺญญาเจตสิก หมายถึง เจตสิกที่มีอารมณ์แน่วไปในสัตว์

กรุณนเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่มีความสงสารสัตว์ที่มีทุกข์

มุกตจนเจตสิก " ธรรมชาติที่มีกวนเมยยันต์คือสัตว์ที่มีสุข

๓.๕ มัชฌิมนทรีตเจตสิก ๑ เป็นธรรมชาติที่รู้สภาวะธรรมคนเหตุผลที่เป็นจริง
ปัญญาเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่รู้สภาวะธรรมคนความเป็นจริง

สัมปโยคณัตถของเจตสิก

เจตสิกอะไร ที่ประกอบกับจิตดวงใดได้บ้างนั้น มีดังนี้ คือ :-

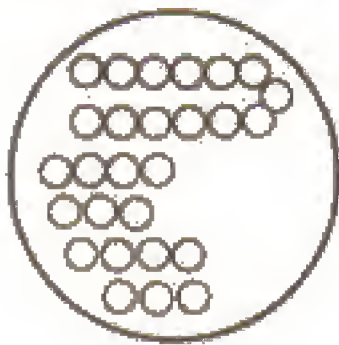
๑. สัตถพจิตตสธารณเจตสิก ๑ ประกอบกับจิตใดทั้งหมดทุกดวง
๒. ปกิณณกเจตสิก ๖ ประกอบกับจิตใดทั่วไปตามสมควรที่ประกอบได้
๓. โมจตุกเจตสิก ๔ ประกอบกับจิตใดในอภิสกเจตสิกทั้งหมด ๑๒ ดวง
๔. โฉกิกเจตสิก ๓ ประกอบกับจิตใดในโฉกมุตจิต ๔
๕. โทจตุกเจตสิก ๔ ประกอบกับจิตใดในโทสมุตจิต ๒
๖. ถิฏุกเจตสิก ๒ ประกอบกับจิตใดในชุกตสสชฺชชวริกจิต ๕ ดวง
๗. วิจิกิจจาเจตสิก ๑ ประกอบกับจิตใดในโมหุตจิต ๑ ที่มีวิจิกิจจาประกอบเท่านั้น
๘. โสภณสธารณเจตสิก ๑๔ ประกอบกับจิตใดในโสภณจิต ๔๔ หรือ ๕๑ ทั้งหมด
๘. วิรติเจตสิก ๑ ประกอบกับจิตใดในมหากุศล ๔ และโศกกุศลจิต ๔ เท่านั้น

๑๐. ขีปนาวุธเจตสิก ๒ บ่อยประกอบในมหากุศลจิต ๔ ในรูปฌาน
กุศล คือแต่ปฐมฌานถึงขุคคณาน
๑๑. ปัญญาเจตสิก ๑ ประกอบกับจิต ๔๙ หรือ ๔๘ เท่านั้น

ลักษณะของเจตสิก

ลักษณะ แสดงการประกอบของจิตและเจตสิกว่า จิตแต่ละดวงที่เกิดขึ้น
นั้น มีจิตเจตสิกเข้าประกอบจำนวนเท่าใด เช่น :-

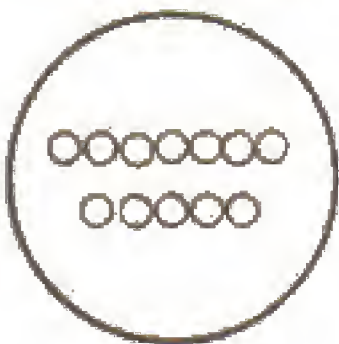
ขุคคณสังคหะ

อสุคจิต จิตที่เหว้าหมดแห่งเวรริ้น เพราะประกอบ
ด้วยความโลภ, ความโกรธ, ความหลง มี
เจตสิกประกอบได้ ๒๘ คือ

อัญญาสมานาเจตสิก	๑๓
อสุคเจตสิก	๑๕
รวม	<u>๒๘</u>

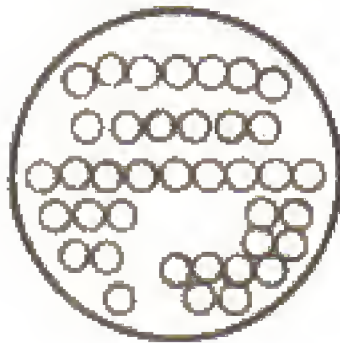
อเนกาทังคหะ

อเนกจิต มีจักรวัญญาเจต เป็นคณ มีเจตสิก
ประกอบ ๑๒ คือ

สัพพจิตตสาขาวณเจตสิก	๗
ปณิกเจตสิก (เวรฉันทะ)	๕
รวม	<u>๑๒</u>

โสภณเจตสิก

โสภณเจตสิก จิตฝ่ายที่ดีงาม มีมหากุศลเจตสิก เป็นต้น
มีเจตสิกประกอบได้ทั้งหมด ๓๗ คือ

อัญญาสมานาเจตสิก ๑๑

โสภณเจตสิก ๑๔

รวม ๓๗

สรุปความว่า เจตสิกธรรม เป็นสภาพธรรมที่ประกอบกับจิต และปรุงจิตให้เป็นไปในการกระทำต่าง ๆ

อัญญาสมานาเจตสิก ๑๑ ปรุงแต่งให้จิตสำเร็จกิจกรรมงานของจิต มีการเห็น, ได้ยิน, ได้กลิ่น, รู้รส, ถูกต้องสัมผัส, รับอารมณ์, พิจารณาอารมณ์ เป็นต้น ยังไม่เข้าถึงความเป็นบาปและบุญ

อวิชยเจตสิก ๒๔ ปรุงแต่งจิตให้ตกไปในฝ่ายอกุศลเป็นบาป

โสภณเจตสิก ๑๔ ปรุงแต่งจิตให้เป็นฝ่ายดีงาม และเป็นบุญกุศล

เจตสิก ๔๑ เมื่อจัดโดยประเภทแห่งขั้นขั้นแล้ว ได้แก่เจตสิกชั้นที่ ๓ คือ

เวทนเจตสิก เป็นเวทนาขั้น

สัญญาเจตสิก เป็นสัญญาขั้น

เจตสิก ๔๐ ที่เหลือ เป็นสังขารขั้น

สัตว์ทั้งหลาย ที่กระทำความดี ความชั่ว ขึ้นอยู่กับกรรมปรุงแต่งของ สังขารขั้นนี้ นี่เป็นประการสำคัญ ปรุงแต่งให้ไปรบกได้ด้วยอำนาจของโทสเจตสิก ปรุงแต่งให้ถึงพระนิพพานด้วยอำนาจของปัญญเจตสิก ซึ่งล้วนเป็นสังขารขั้นด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงเสวยปัญญ เห็นว่า เป็นจอมแห่งธรรมทั้งปวง แม้พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งปัญญเจตสิกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บทที่ ๕ รูปปรมาณู

รูปธรรม คือ ธรรมชาติที่ต้องย่อยยับทำลายไป

เหตุที่ทำให้รูปต้องย่อยยับ เพราะความร้อนและเย็น และด้วยอำนาจปฏิบัติธรรม มีขุณฺเหติอบ รัน ไร บัง ราน แดคและลม เป็นต้น ความร้อนและเย็น เป็นต้นเหตุโดยตรง นอกนั้น เป็นเหตุทำให้รูปย่อยยับ เป็นไปโดยปริยาย

จำนวนของรูป รูปมีจำนวนทั้งหมด ๒๔ รูป คือ

มหาภูตรูป ๔ และ อูปาทารูป ๒๔ หรือ

นิปผันนรูป ๑๘ และ อนิปผันนรูป ๑๐

มหาภูตรูป ๔ หมายถึงรูปที่ปรากฏชัด และรูปหลักหรือรองรับรูปอื่น ๆ ทั้งปวง

มี ๔ รูป ได้แก่ ดิน (ปฐวี) น้ำ (อาโป)

ไฟ (เตโช) ลม (วาโย)

อูปาทารูป ๒๔ เป็นรูปที่ต้องอาศัยมหาภูตรูปเกิด มี ๒๔ รูป คือ

ปสาทรูป ๕

โคจรรูป ๔ (วัณณะ, สัทตะ, คัมภะ, รสะ)

ถาวรูป ๒

หทัยรูป ๑

ชีวิตรูป ๑

อาหารรูป ๑

ปัจจุเนตรรูป ๑

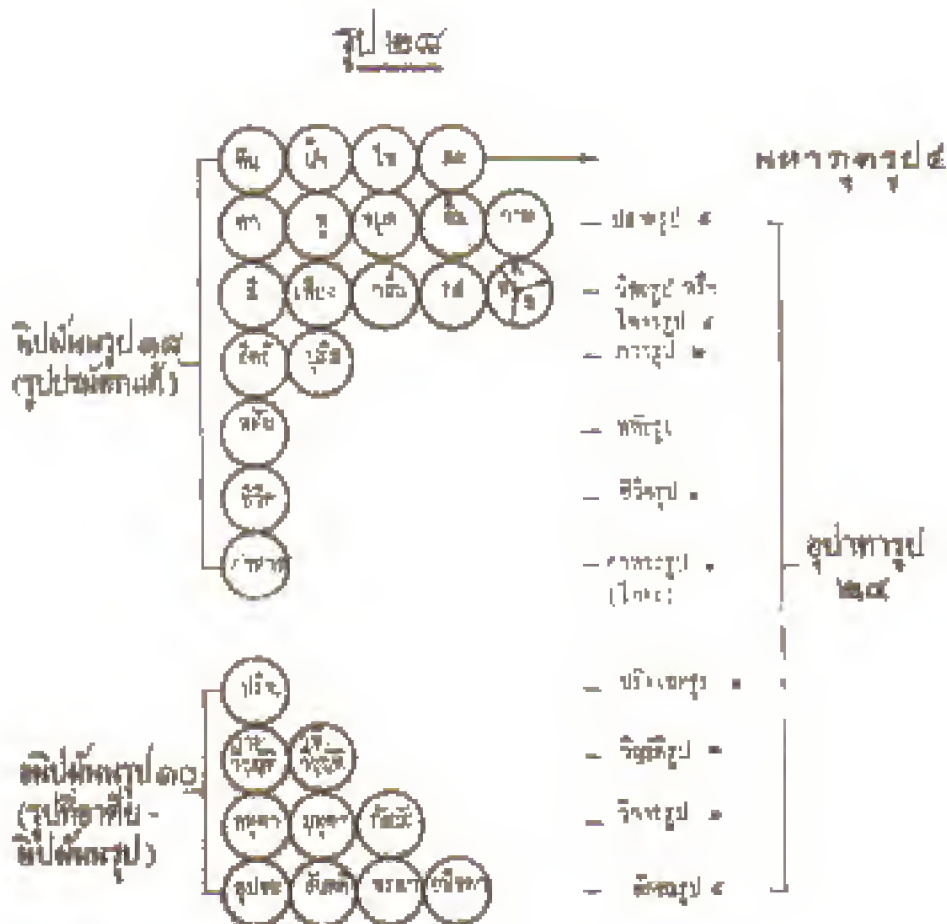
วิญญูตรูป ๒

วีการรูป ๓

ลักษณะรูป ๔

นิพจน์รูป ๑๔ หมายถึงรูปประมุขที่ห้ามสภาวะลักษณะของคนโดยเฉพาะ
มีจำนวน ๑๗ รูป

ฉบับต้นฉบับ ๑๐ หมายถึงรูปที่อาศัยต้นฉบับ เป็นรูปที่แสดง จำนวน
รูปร่างลักษณะ และ ลากา ของนิพนธ์

ลักษณะของรูป

ปฐวี (ดิน)	มีความอ่อน และ แข็ง	เป็นลักษณะ
อาโป (น้ำ)	มีอากาโรหิต และ เกษม	"
เตโช (ไฟ)	มีความร้อน และ เข้ม	"
วาโย (ลม)	มีการเคลื่อนไหว หรือ เกร็งคั่ง	"
จักขุปสาท	มีความใสที่สามารถรับ รูป	"
โสตปสาท	มีความใสที่สามารถรับ เสียง	"
ฆานปสาท	มีความใสที่สามารถรับ กลิ่น	"
ชีวรปสาท	มีความใสที่สามารถรับ รส	"
กายปสาท	มีความใสที่สามารถรับ สิ่งสัมผัส (ดิน, ไฟ, ลม)	"
วิญญรูป	ได้แก่ รูปวงศักรูป ของสิ่งที่เห็นได้	
สีทรูป	" รูปเสียงต่าง ๆ	
คันธรูป	" รูปกลิ่นต่าง ๆ	
รสรูป	" รูปรสต่าง ๆ	
อิตถีการรูป	" รูปที่แสดงความเป็นเพศหญิง	
ปุริสกการรูป	" รูปที่แสดงความเป็นเพศชาย	
หัตถรูป	" รูปอันเป็นที่อาศัยของจิต (มโนวิญญาณ)	
จิวิตรูป	" รูปที่วิกรมรูปที่เกิดจากกรรม	
อาหารรูป	" รูปโอชะที่ทำให้รูปกายเจริญ	
ปรัณจรูป	" รูปที่คั่นระหว่างรูปภคากับคอกสถาป	
กายวิญญูจิรูป	" รูปที่แสดงอากาโรหิตกาย	
วจิวิญญูจิรูป	" รูปที่แสดงอากาโรหิต	
สพฺพรูป	" รูปที่เบา	
มุตฺตารูป	" รูปที่อ่อน	

กัมมัญญตา रूप	ได้แก่	รูปที่เหมาะสมควรแก่การงาน
อุปจยรูป	„	รูปที่เกิดขึ้นครั้งแรก
สันตติ	„	รูปที่เกิดขึ้นสืบต่อ
ขรภา	„	รูปที่กำลังแก่
อนิจจตา	„	รูปที่กำลังดับ

สมุฏฐานของรูป

สมุฏฐานที่ทำให้รูปธรรมเกิดขึ้น มี ๔ ประการ คือ :-

๑. กรรม เป็นสมุฏฐานให้รูปธรรมเกิดขึ้นได้
รูปธรรมที่เป็นผลของกรรมนั้น เรียกว่า “กัมมรูป” ได้แก่
 ปสาทรูป ๕ คือ ประสาทตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย
 ภาวรูป ๒ คือ รูปที่แสดงความเป็นเพศหญิง หรือชาย
 หัตถรูป ๑ คือ รูปอันเป็นที่อาศัยของมโนวิญญาณ
 ชีวีกรุป ๑ คือ รูปที่รักษากัมมรูปที่เกิดพร้อมกันตน
๒. จิต เป็นสมุฏฐานให้รูปธรรมเกิดขึ้นได้ เว้นรูปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐานว่า “จิตรูป” ได้แก่
 จิตรูปสามัญ มีการเห็นของหัวใจ การหายใจเข้า-ออก ทำให้โลหิตไหลเวียนไปทั่วร่างกาย
 จิตรูปพิเศษ เกี่ยวกับภาวะหัวใจ, การร้องไห้, การร้องเพลง, การพูด, การอ่าน, เกี่ยวกับการกลืนอาหาร
 อธิบายถนัด, นอน, ขับ, เดิน, เหยียดตัว, ทำการงาน, การพักผ่อน เป็นต้น

๓. อสุ เป็นสมมุติฐานให้รูปธรรมเกิดขึ้นได้ เรียกรูปที่เกิดขึ้นจากสมมุติฐานของ อสุว่า “อสุรูป” ได้แก่

อสุภาณนถ ร่างกายของสัตว์ คือ กรรมวิธิน และ เชน ที่
ปรากฏอยู่ทั่วไปในสิ่งต่างๆ ภายในถร่างกาย
ของสัตว์

อสุภาณนถ ร่างกายของสัตว์ มี
โอษฐ์ภายในร่างกาย
ไฟธาตุที่เผาผลาญร่างกายให้แก่
ไฟธาตุย่อยอาหาร และ
ไฟธาตุที่มีอาการไ้สูง จะร้อนจัด

๔. อาหาร เป็นสมมุติฐานให้รูปธรรมเกิดขึ้นได้ เรียกรูปธรรมนี้ว่า “อาหารรูป”
ได้แก่

พหิตระโธธา คือ อาหารรูปที่มีอยู่ในอาหารต่างๆ เช่น ข้าว
ปลาอาหาร จนมนมเนย ผลไม้ต่างๆ ที่สัตว์ทั้ง
หลายได้กลืนกิน, ต้มเข้าไปถึงรวมถึงร่างกาย

อิตถัตถโธธา คือ อาหารรูป ที่ผ่านการย่อยของไฟธาตุ ที่ทำ
การย่อยอาหารแล้ว ให้ซึมซาบเข้าไปภายในร่าง
กาย ทำให้เจริญเติบโตขึ้น เป็นต้น

บรรดารูปธรรมทั้งหลายที่ได้กล่าวมาแล้ว อันเกิดขึ้น ภายในร่างกาย ของ
สัตว์ ย่อมมีอยู่ทั้ง ๔ สมมุติฐาน ส่วนที่เกิดขึ้น ภายในร่างกาย ของสัตว์ทั้ง
หลาย ได้ถูกเป็นสมมุติฐาน ประการเดียว

รูปกလာป

สารเกิดขึ้นเป็นกลุ่มของรูปธรรม

รูปธรรมทั้งห้าอย่าง ไม่ว่าจะเกิดจากสมุฏฐานใดก็ตาม ย่อมเกิดขึ้นเป็นกลุ่ม ประชุมกันหลาย ๆ รูป เว้นแต่กลุ่มรูปนั้นว่า “กလာป” อย่างน้อยที่สุดเป็นรูปกลุ่มหนึ่ง ต้องมีอยู่ถึง ๘ รูป คือ :-

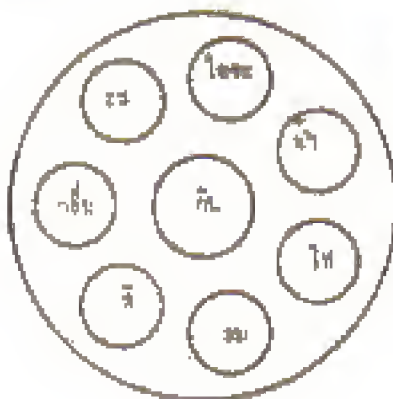
รูปดิน, น้ำ, ไฟ, ลม, สี, กลิ่น, รส และอาหาร รวม ๘ รูปนี้ เป็นรูปที่แยกจากกันไม่ได้ เรียกว่า อวิหิตโกตรูป ๘, เป็นกลุ่มรูปพื้นฐานที่เกิดประจำทุกสมุฏฐาน จึงเรียกกลุ่มรูปนี้ว่า “สุทธกฺกุลาป”

ถ้าเกิดจาก ธรรมที่เป็นสมุฏฐาน ก็จะเกิดร่วมกับ ปสาทรูป ๔, ภารูป ๒, ทฬิวคิกรูป ๓, จีวิตรูป ๑ ตามสมควร

ถ้าเกิดจาก จิตเป็นสมุฏฐาน ก็จะมีสัททรูป ๑, วิญญูติรูป ๒ และวิการรูป ๓ เกิดร่วมด้วยตามสมควร

ถ้าเกิดจาก อุตฺตมเป็นสมุฏฐาน ก็จะมี สัททรูป ๑ และ วิการรูป ๓ เกิดร่วมด้วยตามสมควร

ถ้าเกิดจาก อาหารเป็นสมุฏฐาน ก็จะมีวิการรูป ๓ เกิดร่วมด้วย ตามสมควร

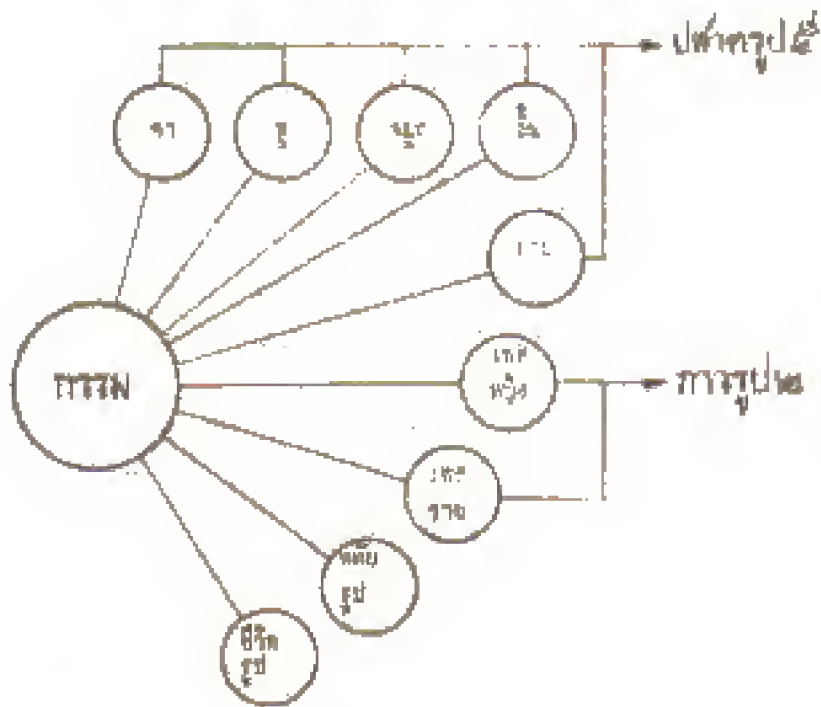

สุทธกฺกุลาป หรือ อวิหิตโกตรูป ๘

กลุ่มรูปที่เกิดจากกันไม่ได้ มี ๘ รูป คือ

ดิน, น้ำ, ไฟ, ลม, สี, กลิ่น, รส, โสขะ (อาหาร)

รูปดลาลัยที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน

รูปที่เกิดจากสมุฏฐานของกรรมโดยเฉพาะ มี ๔ รูป คือ :-

ปสาทรูป ๑, ภาวรูป ๒, หทัยวัตรูป ๑, ขีวัตรูป ๑

รูปเหล่านี้ เมื่อปรากฏเป็นกลุ่มรูป ได้ดังนี้ คือ :-

จักรขุณณคณาลัย กลุ่มรูปปสาทรูป ประกอบด้วย อวินิพโกรูป ๔,

จักรรูปปสาทรูป ๑, ขีวัตรูป ๑ รวม ๑๐ รูป

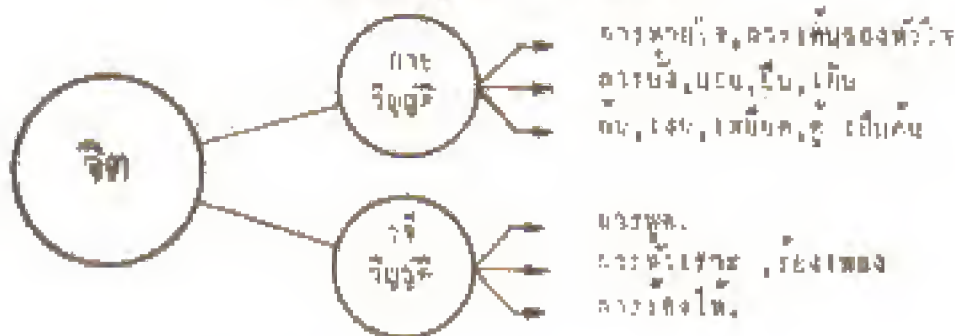
โศคนคณคณาลัย	กลุ่มรูปประสาทรูป	มี ๑๐
ฆาปนคณคณาลัย	กลุ่มรูปประสาทรูป	มี ๑๐
ขีวัตรคณคณาลัย	กลุ่มรูปประสาทรูป	มี ๑๐
ภาวนคณคณาลัย	กลุ่มรูปประสาทรูป	มี ๑๐

จิตวิภาวทสกถา	กลุ่มรูปแสดงเพศหญิง	มี ๑๐
รูปวิภาวทสกถา	กลุ่มรูปแสดงเพศชาย	มี ๑๐
วัตถุทสกถา	กลุ่มรูปที่อาศัยของจิต	มี ๑๐
ชีวิตนรทสกถา	กลุ่มรูปที่มีชีวิตรูปรักษา	มี ๔

รูปกลาปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน

รูปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐานโดยเฉพาะ มี ๒ รูป คือ :-

ภาววิญญูติรูป และ วิจิวิญญูติรูป

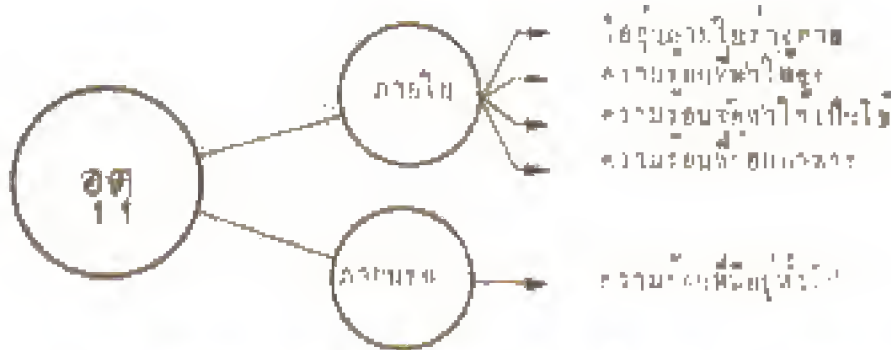

รูปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐานเหล่านี้ เมื่อปรากฏขึ้นเป็นกลุ่ม ประกอบด้วย

อวินิยโกตรรูป ๔ วิญญูติรูป ๒
 วิกตรรูป ๓ และ สัททรูป ๑

รูปกลาปที่เกิดจากธาตุเป็นสมุฏฐาน

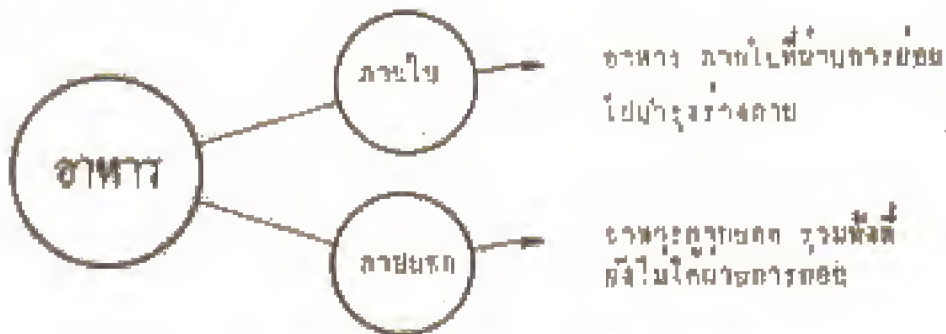
รูปที่เกิดจากสมุฏฐานของธาตุโดยเฉพาะไม่มี เพราะธาตุรูป ย่อมเกิดได้
 ในรูปพรรณทั่วไป ไม่ว่าจะเกิดจากสมุฏฐานใดก็ตาม ย่อมมีธาตุรูป คือ ธาตุหณนิ
 กวณวอันปรากฏขึ้นทันที

กลุ่มรูปที่เกิดจากอสุเป็นสมุฏฐาน เรียกว่า อสุขณลาป ประกอบด้วย—
อวินิทโกตรูป ๘, วิการรูป ๑ และตัททกรูป ๑

รูปขณลาปที่เกิดจากอาหารเป็นสมุฏฐาน

รูปที่เกิดจากอาหารเป็นสมุฏฐาน เรียกว่า อาหารรูป ถ้าเป็นกลุ่มรูปอาหารที่มีลักษณะกว้างกายของสัตว์ เรียกว่า พหิตตโสภา ส่วนกลุ่มรูปอาหารที่มีภายในร่างกายของสัตว์ เรียกว่า อัมผัสตโสภา กลุ่มอาหารรูปนี้ประกอบด้วย อวินิทโกตรูป ๘ วิการรูป ๑

การเกิดขึ้นและความเป็นไปของรูปธรรม

การเกิดขึ้นและความเป็นไปของรูปธรรม มีการแสดงเป็น ๓ นัย :-

๑. ตามขั้นพหุภูมิ ๘

๑) ตามภูมิ ๓๐ ได้แก่ อปายภูมิ ๘ ตามสุคติภูมิ ๗ รวมตามภูมิ ๓๐ นี้ มีรูปธรรมทั้งหมด ๒๘ รูปเกิดได้ เว้นแต่มีโคมนิรูปกษยบทพหุอง

ก็ต้องเว้นรูปนั้นไป เช่น คณชค หุหนวก เป็นต้น ก็ต้องเว้น
จกุปสหารูป และ ไสคปสหารูปเสีย ในกณภูมินี้รูปเกิดได้ทั้ง ๔
สมุฏฐาน

๒) รูปภูมิ ๑๔ ได้แก่ ปฐมณณภูมิ ๑ ทุคฺคิณณภูมิ ๑ คคฺคิณณภูมิ ๑
จตุคฺคณณภูมิ ๑ (เว้นอสังฺกณณภูมิ) มีรูปธรรมเกิดได้ ๒๓ รูป (เว้น
จกุปสหารูป ๑, จิวหาปสหารูป ๑, ฉายปสหารูป ๑, กาวรูป ๒
รวม ๕ รูป) รูปเหล่านี้เกิดได้จากสมุฏฐาน ๑ (เว้นอาหาร
สมุฏฐาน)

๓) อสังฺกณณภูมิ ที่เกิดของอสังฺกณณภูมิ ๑ ซึ่งเห็นรูปพรหมที่มีแต่
รูปจันทรประการเดียว ไม่มีนามจันทร คือ จิต และ เจตสิกเกิดด้วย
รูปธรรมที่เกิดได้ในภูมินี้มี ๑๑ รูป คือ อวินิพโกรูป ๔, จิวหา
รูป ๑, ปริณเอหรูป ๑, วิกัทรูป ๑, ตถาขณรูป ๔, รวม ๑๑ รูป
ย่อมเกิดได้จากสมุฏฐาน ๒ คือ กรรมสมุฏฐาน และ อุตฺตสมุฏฐาน
เท่านั้น

๔) อรูปภูมิ เป็นภูมิของอรูปพรหมที่ไม่มีรูปจันทร มีแต่นามจันทร ๔ เท่านั้น
เพราะไม่ต้องการรูป ฉะนั้นรูปใด ๆ จึงเกิดไม่ได้ในภูมินี้เลย

๕. ความสันตปาณาณิก สัตว์ที่อยู่ดิฉันในภูมิต่าง ๆ เมื่อว่าโดยอาการเกิดขึ้น
เรียกว่า กัมมัตถ มี ๔ ประเภท คือ :-

- ๑) สัมเสทธะกัมมัตถ คือ เกิดในถ้ำโคล หรือ ในที่ชุ่มชื้น
- ๒) โยปปาลิกะกัมมัตถ คือ การเกิดโดยผุดขึ้นเติบโตทันที
- ๓) อัณฑะกัมมัตถ คือ การเกิดจากครรภ์มารดาเป็นช่องไข่นมมาก่อน
- ๔) ขณฺหะกัมมัตถ คือ เกิดจากครรภ์มารดา ภายในเมตตูกุมารดา

ในกณภูมิ ๑๑ กัมมัตถ ๓ คือ สัมเสทธะกัมมัตถ, อัณฑะกัมมัตถ และ
ขณฺหะกัมมัตถ ย่อมไม่มีแก่สัตว์ที่อยู่ดิฉันในนิรยภูมิ, เทวภูมิ ๖ (เว้นภุมมัญญ-
เทวดา) นิรณามตัมภิกคปรต

ส่วนมนุษย์ สัตว์วิจิตรนาน เปนค กำเนิดทั้ง ๔ ย่อมมีได้
ในรูปภูมิ ๑๖ และอรุณภูมิ ๔ ได้โดยปกติกระกันเกิดอย่างเดียวกัน

๓. ความขัดแย้งทั้งสาม มี ๓ คือ :-

๑) ปฏิสนธิภาว ขณะทีรูปนามเกิดขึ้นครั้งแรกในภพใหม่ รูปที่เกิดไม่ได้
ในปฏิสนธิภาว มี ๘ รูป คือ :-

สัททรูป ๑. วิญญูสิริรูป ๒. วิหารรูป ๓. ขนดรูป ๔.
และ อนิจจาทรูป ๑

๒) ปรตติภาว เวลาทีรูปนามตั้งขึ้นในภพนั้น ๆ แล้ว รูปธรรมทั้ง ๒๔ รูป
ที่เกิดจากทุกสมุฏฐาน ย่อมเกิดขึ้นได้ครบสมควรแก่กันนั้น
และ ภูมิของสัตว์นั้น

๓) จุตติภาว เวลาทีรูปนามของสัตว์ดับไปจากภพนั้น คือ เวลาทีสัตว์ลาของ
รูปที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน คือ กัมมขรูปทั้งหมคดับลง และ
ไม่เกิดขึ้นอีก ส่วนจิตขรูป และ อาหารขรูป ยังคงตั้งอยู่ได้จน
ครบอายุของรูป ๑๘ ขณะจิต แล้วจึงดับลงเป็นครั้งสุดท้าย
สำหรับอุตุขรูป คือ รูปที่เกิดจากอุตุเป็นสมุฏฐาน ยังคงเกิดขึ้นได้
ต่อไป แม้ว่างกายจะผุพังเน่าเปื่อยเป็นดินไปนถัวก็ตาม

ความเป็นไปในอรูปธรรมทีเกิดขึ้นสัตว์โฆถานภูมิ

กัมมขรูป รูปทีเกิดจากสมุฏฐานของกรรม ย่อมปรากฏขึ้นก่อน ตั้งแต่
อุปพะชาณะของปฏิสนธิวิญญูญาณ และ จะเกิดขึ้นค่อย ๆ ไป ทุก ๆ
อนุชณะของจิต

อุตุขรูป รูปทีเกิดจากสมุฏฐานของอุตุ ย่อมเกิดขึ้นในวิติจาณะของปฏิสนธิ
วิญญูญาณ และ จะเกิดขึ้นค่อย ๆ ไป ทุกอนุชณะของขณะจิต

จิตขรูป รูปทีเกิดจากสมุฏฐานของจิต ย่อมเกิดขึ้นตั้งแต่อุปพะชาณะของ
ปฐมภวังค์ และจะเกิดขึ้นค่อย ๆ ไปทุกอุปพะชาณะของจิต จนถึง
จุติจิต

- ๙ อาหารรูป รูปที่เกิดจากสมุฏฐานของอาหาร ธัตถ์ที่เกิดจากกรรมก็มารดา
อาหารรูป จะเกิดขึ้นเมื่อประมาณสัปดาห์ที่ ๒ หรือ ๓ และจะ
เกิดค่อย ๆ ไปทุกขณะของจิต จนถึงภวังคขณะของจิต

เฟืองเกิดรูปธรรม กับ นามธรรม
รูปธรรมเกิด—ดับ ครึ่งหนึ่ง ประมาณเท่าการเกิด—ดับของจิต ๑๗ ขณะ

ความเจริญของรูปธรรมตั้งแต่ปฏิสนธิลาภ ของธัตถ์ที่อาศัยกรรมมารดา

ธัตถ์ที่อาศัยกรรมมารดาเกิด เช่น นุนย์ เป็นต้น รูปธรรมจะปรากฏ ดังนี้
สัปดาห์ที่ ๑. เป็นกตรูป มีลักษณะ เป็นหยาดน้ำใสเล็ก ๆ
สัปดาห์ที่ ๒. เป็นอิพัทรูป มีลักษณะ เป็นฟองเหมือนน้ำค้างเนื้อ
สัปดาห์ที่ ๓. เป็นเปสัรูป มีลักษณะ ขุ่นเหมือนขุ่นเนื้อเหลว ๆ
สัปดาห์ที่ ๔. เป็นมณรูป มีลักษณะ เหมือนก้อนไข่แดง
สัปดาห์ที่ ๕. เป็นปฐุจสวสา มีลักษณะ เหมือนแตกปูนออกเป็น ๔ ปุ่ม
ในระหว่างสัปดาห์ที่ ๑๑ ถึง ๑๒ จักขุปสาท, โสตปสาท, นานปสาท,
ชีวหาปสาท และ หม, ขน, เต็ม เป็นต้น ช่อมปรากฏขึ้นเป็นจนครบบริบูรณ์
จึงหลุดจากกรรมมารดา

รูปธรรมของมนุษย์ที่เกิดจากสมุฏฐาน ๔

รูปธรรมที่ปรากฏแก่ธัตถ์ทั้งหลายล้วนเกิดองค์ธรรมเป็นสมุฏฐาน ในขณะ
แรกเกิดพร้อมกันปฏิสนธิวิญญูณาณ

ฉะนั้น ลัมพรูป จึงปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในภพ ต่อจากนั้น ลุคสุรูป จะ
ปรากฏขึ้นให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย และ อาหารรูป จะอุดหนุนให้รูปเกาะเจริญ
เติบโตขึ้นและมีกำลังขึ้นจึงแรก

ส่วนการทักขิการงานต่าง ๆ ด้วยกาย, วาจา

มีทั้งการนั่ง, นอน, ยืน, เดิน, ก้ม, เงย, เหยียด, หัก, เหล้า, และการพูดจา ทำนองก็คิดต่อกันเป็น จิตรูป คือ รูปที่เกิดจากจิต เป็นสมุฏฐาน

รูปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐานนแหะ ที่นำไปเป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน เพื่อให้วิปัสสนาญาณเกิดในอริยบาทปัฏพะ และ สัมปชัญญะปัฏพะ คือ อริยบาทใหญ่ และ อริยบาทย่อย ในกถาเจวิญญาณานุปัสสนาสติปัฏฐาน

รูปในร่างกายของมนุษย์เรา จึงล้วนเป็นรูปตามที่เกิดได้จากสมุฏฐานทั้ง ๘ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดในกามภูมิ นีอภยสัคว์ หรือ เทวดา ก็ล้วนมีรูปกายที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๘ ทั้งสิ้น

ความลับของรูปธรรม

ความลับของรูปธรรม อันเกิดจากสมุฏฐาน ๘ มีดังนี้ คือ :-

๑. กัมมรูป เมื่อเวลาใดที่ระคาบ กัมมรูป คือ รูปที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐานจะเกิดเป็นครั้งสุดท้าย ที่อุปาพะณะของจิตดวงที่ ๑๗ ก่อนถึงรูปจิต และจะดับลงจนสิ้นพร้อมกับภังคขณะของรูปจิต
๒. จิตรูป รูปที่เกิดจากสมุฏฐานของจิต จะเกิดขึ้นเป็นครั้งสุดท้ายตรงอุปาพะณะของรูปจิต และจะดับลงจนสิ้น ภายหลังรูปจิตดับแล้วอีก ๑๖ ขณะจิต
๓. อานวรรูป รูปที่เกิดจากสมุฏฐานของอาหาร จะเกิดขึ้นเป็นครั้งสุดท้ายที่ภังคขณะของรูปจิต และจะดับลงจนสิ้น ภายหลังรูปจิต ๑๗ ขณะ
๔. อุตฺตฺตรูป รูปที่เกิดจากสมุฏฐานของอุตุ แม้สัตว์ใดตายลงแล้วเหลือแต่ซากศพเป็นแต่ก้อนไปแล้วก็ตาม อุตฺตฺตรูป ยังคงเกิดอยู่ได้เรื่อยไปจนกว่าจะอันตรธาน

บทที่ ๖

นิพพานปรมาัตถ์

นิพพาน เป็นปรมาัตถธรรม ที่เข่นความจริงอีกประการหนึ่ง ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประจักษ์แล้ว และนำมาบอกกล่าวให้บุคคลทั้งหลายได้รู้ตามพระองค์ในอริยสัจธรรม ๔ ประการ นิพพาน คือ นิโรธ

พระนิพพาน จึงนับว่า เป็นจุดสุดยอดในพระพุทธศาสนา ผู้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จะต้องขวนขวายกระทำให้แจ้ง คือ ต้องเข้าถึงให้จริงได้ จึงจะได้ชื่อว่า พุทธสาวก เป็นอริยบุคคล และเป็นทายาทผู้รับมรดกธรรมในพุทธศาสนา

คำว่า “นิพพาน” แปลว่า พ้นจากเครื่องร้อยรัด หรือ พ้นจาก คัมภี

ธรรมศาสตร์ทั้งหลาย ที่ต้องเวียนว่ายตามเกิดในสังสารวัฏฏ์มาแล้วอย่างนับภพชาติไม่ถ้วนนั้น เพราะอภัย คัมภี คือ ความยึดติดใจในอารมณ์ ยึดติดใจในอัตภาพ ที่ดื่มชีวิตเป็นไปในโลก และไม่ยอมคาย ก็เพราะได้สัจ คัมภี เป็นเครื่องร้อยรัดเอาไว้

อุปมา คัมภี เหมือนเส้นเอ็นมัด สัตว์ในภพเก่าและภพใหม่เหมือนผ้าที่ถูกเข็ม คือ คัมภี เข็มติดเอาไว้ แต่สำหรับ พระนิพพาน นั้น เป็นธรรมที่พ้นจาก คัมภี เครื่องร้อยรัด และพ้นจากความเป็นฉันท์ คือ รูปนามฉันท์ ๕ ของสัตว์ในภพเก่าและภพใหม่ จึงพ้นทั้งความเป็นผ้าและเส้นเอ็นมัด ดังอุปมานี้

ความหมายของพระนิพพาน ๔ ประการ

๑. ปหิ เป็นปรมาัตถธรรมอย่างหนึ่งที่เข้าถึงได้ และมีอยู่โดยเฉพาะ
๒. อจฺจุต เป็นธรรมที่ไม่ตาย คือ ไม่มีทั้งความเกิดและความตาย
๓. อจฺจนต เป็นธรรมที่เที่ยง เพราะพ้นจากความเป็นอนัตตา, บัณฑิต, อนาคต
๔. อสฺสวต เป็นธรรมที่ไม่ได้ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัยใด ๆ ทั้งสิ้น
๕. อนฺตคฺว เป็นธรรมที่ประเสริฐยิ่ง หาธรรมอื่นประเสริฐกว่าไม่มี

คุณลักษณะ ๓ ประการของพระนิพพาน

๑. มีความสงบจากกิเลสและขันธ์ เป็นลักษณะ
๒. มีความไม่แตกดับ คือเที่ยง เป็นกิจ
๓. ไม่มีนิมิตเครื่องหมายใด ๆ เป็นผลปรากฏ

ส่วนธรรมที่เป็นเหตุให้พระนิพพานเกิดขึ้น ไม่มี เพราะเป็นอสังขตธรรม คือ ธรรมที่บริสุทธิ์ ปราศจากการปรุงแต่งใด ๆ

พระนิพพาน เป็น สันติสุข คือ สุขอันเกิดจากความสงบจากกิเลสและขันธ์ ไม่ใช่เป็นความสุขอันที่ได้รับจากการเสวยอารมณ์ ที่สบายกาย หรือสบายใจ อย่างนี้ เรียกว่า เวทสันติสุข คือ ความสุขที่ได้จากการเสวยอารมณ์

ความสุขของพระนิพพาน ที่เรียกว่า “สันติสุข” นั้น เป็นความสุขที่เกิดจากความพ้นทุกข์ คือ พ้นจาก กิเลส และพ้นจาก การเกิด เป็นที่สุด

ประเภทของนิพพาน

พระนิพพาน มี ๑ ได้แก่ สันติคุณะ คือ ความสงบจากกิเลสและขันธ์ทั้งหลาย
พระนิพพาน มี ๒ ได้แก่

๑. อรูปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ยังเป็นไปกับขันธ์ หมายถึง นิพพานของพระอริยบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่
๒. อรูปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ไม่เป็นไปกับขันธ์ ได้แก่ นิพพานของพระอริยบุคคลที่สิ้นชีวิตแล้ว เรียกว่า “ปรินิพพาน”

พระนิพพาน มี ๓ คือ :—

๑. อนิมิตตนิพพาน คือ ภาวะของนิพพานนั้น ไม่มีนิมิตเครื่องหมายใด ๆ ช้อยปรากฏแก่พระโสดาบัน ผู้เจริญวิปัสสนา เห็นว่า นามรูปนั้นไม่เที่ยง การตามเห็นความไม่เที่ยงนี้ เรียกว่า อนิจจานุวิปัสสนา ช้อยเข้าถึงพระนิพพาน ที่ไม่มีเครื่องหมายอนิมิตใด ๆ เรียกว่า อนิมิตตนิพพาน

๒. อัปปัตตินิพพาน คือ การระงับพระนิพพานนั้น เห็นว่า ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความสุข และควรปรารภกันใด ๆ ข้อนี้ปรากฏแก่พระโศทาวจร ที่เจริญวิปัสสนาเห็นไตรลักษณ์ โดยความเป็น พุทธ เห็นว่า รูปนาม จันท์ ๔ นี้ เป็นที่ตั้งของทุกข์โดยแท้ แล้วตามเห็นความเป็นทุกข์ด้วย ทุกขานุปัสสนา ข้อนี้เข้าถึงพระนิพพานที่ไม่เป็นที่ตั้งของสุขใด ๆ เลย เรียกว่า อัปปัตตินิพพาน

๓. อัญญตนิพพาน คือ การระงับนิพพานนั้น ว่าจรรคน วังจากกิเลสและจันท์ ข้อนี้ปรากฏแก่พระโศทาวจร ผู้เจริญวิปัสสนา เห็นไตรลักษณ์ โดยความเป็น อนัตตา เห็นว่า รูปนามจันท์ ๔ ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่สวระณกันสว ไม่อยู่ในอำนาจของใคร และไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ แล้วตามเห็น อนัตตา ด้วย อนัตตานุปัสสนา ข้อนี้เข้าถึงพระนิพพาน ที่เรียกว่า อัญญตนิพพาน

อีกข้อหนึ่ง นิพพานมี ๓ ประเภท คือ :—

๑. กิเลสนิพพาน หมายถึง อนุสัยกิเลสดับเป็นสมุจเฉตนิพพาน
๒. วัชรนิพพาน หมายถึง พระอรหันต์ ที่ดับจันท์ปณิพพาน ไม่มีการเกิดอีก
๓. ราวคณิพพาน หมายถึง อัมครรณ แห่งพระบรมราชาของพระพุทธเจ้า

พิพาท ๑

พิพาท ๒

พิพาท ๓

พระนิพพานนี้ เป็นขันธวิมุต คือ ถูกปฏิเสธความเป็นจันท์ทุกอย่างว่า ไม่ใช่นิน, ไม่ใช่น้ำ, ไม่ใช่นไฟ, ไม่ใช่นอม, ไม่ใช่นจืด, ไม่ใช่นวิญญาณ, ไม่ใช่นสัตว์บุคคล, ไม่ใช่นโศคน, ไม่ใช่นโลกหนน, ไม่ใช่นโลก, ไม่ใช่นศีล, ไม่ใช่นสชาติ, ไม่ใช่นมัญญา ไม่ใช่นอะไร ๆ ทุกอย่ง

แต่ทำไม เราจึงรู้ได้นว่า พระนิพพาน มีจริง ?

ขอตอบว่า :- ที่รู้ว่ พระนิพพานมีจริง เพราะ

- อสัณการบรรลุดของบุคคลผู้เข้าถึงมัย
- ความไม่เป็นหมันของ มรรค ที่สมควรแก่การบรรลุดพระนิพพานนั้นก็มี ถ้าพระนิพพานไม่มี ข้อปฏิบัติ คือ มรรค ก็จะถึงความเป็นหมันไป คือ ไม่มี เช่นกัน

อีกประการหนึ่ง ที่ชี้ว่า พระนิพพานมีจริงนั้น เพราะคุณของพระนิพพาน มีอยู่, ความดับของกิเลสมีอยู่, ความพ้น (จากกิเลส และ ทุกข์) มีอยู่ และผู้ดับมีอยู่, ผู้พ้นมีอยู่ คุณธรรมของพระนิพพานนั้น มีโดยอนนคประการ จนไม่นอาจพรรณนา ให้หมดสันสมบูรณ์ได้.

บทที่ ๘ สังสารวัฏฏ์

คำว่า “สังสารวัฏฏ์” แยกศัพท์ได้เป็น ๒ ศัพท์ คือ :—

สังสาร แปลว่า ท่องเที่ยวไป ในที่นี้ หมายถึง จันท์, ราชุ, อายคณะ
นั้นแหละ ท่องเที่ยวไป

วัฏฏ์ แปลว่า ความหมุนเวียน

“สังสารวัฏฏ์” หมายถึง ความหมุนเวียนของจันท์, ราชุ, อายคณะ
เมื่อว่าโดยธรรม ที่เห็นความหมุนเวียนของสังสารวัฏฏ์แล้ว เรียกว่า

“วัฏฏธรรม”

วัฏฏธรรม หมายถึง สังสารธรรมที่หมุนเวียนเป็นไปในโลก โค้นัก ธรรม-
ชาติ รูปนามจันท์ ๕ ของสัตว์ที่หลดลนในโลก ที่ต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ใน
สังสารวัฏฏ์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ธรรมชาติที่หมุนเวียนนี้ มี ๓ อย่าง คือ

๑. กิเลสวัฏฏ์ คือ ความหมุนเวียนของ กิเลส

กิเลส คือ ธรรมชาติที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เว้าร้อน มีลักษณะเป็น
อกุศลเจตสิก ๓๐ อย่าง ได้แก่

๑) โสภะ	— ความโลภ
๒) โทสะ	— ความโกรธ
๓) โมหะ	— ความหลง
๔) ทิฏฐิ	— ความเห็นผิด
๕) มานะ	— ความถือตัว
๖) วิจิฉฐา	— ความสงสัย
๗) ถีนะ	— ความหดหู่ท้อถอย

- ๘) อุทราจระ — ความสูงชัน
 ๙) อหิวิระ — ความไม่ทะลุตาข่าย
 ๑๐) อโนคตปเป — ความไม่ถล่มบ่

กิลีสทั้ง ๑๐ ประการนี้ บ่อยประกอบในอกุศลจิต ๑๒ ดวง

สถานะของกิเลส ๓ ชนิด

๑. **วิคคณกิเลส** คือ กิเลสอย่างหยาบ แสดงออกมาทางกาย และ วาจา เป็น *กายทุจริต ๓* มีการฆ่าสัตว์, ถัดทรัพย์สิน และประพฤตินิสิตทางเพศ และ *วจทุจริต ๔* มีการพูดปด, พูดส่อเสียด, พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ กิเลสชนิดนี้ ชอภกิเลสอย่างหยาบ เพราะเรารู้ได้ และผู้อื่นก็รู้ได้ด้วย
๒. **ปวีตฎฐานกิเลส** คือ กิเลสอย่างกลาง แสดงอาการปรากฏอยู่ภายในใจ เป็นความยินดี ยินร้าย ขณะประสบอารมณ์ ถ้าเป็นอิฏฐารมณ์ก็รู้สึกพอใจ ถ้าเป็นอนิฏฐารมณ์ก็ไม่พอใจ
 ความพอใจและไม่พอใจในขณะรับอารมณ์นี้ เป็นกิเลสอย่างกลาง ยังปรากฏอยู่ภายในใจ ถ้าอยู่ระหว่างการปฏิบัติธรรม กิเลสอย่างกลางนี้ ก็คือ นิวาตธรรม กิเลสชนิดนี้ เราจึงสามารถรู้ได้ แต่คนอื่นไม่อาจรู้ได้
๓. **อนุสัยกิเลส** คือ กิเลสอย่างละเอียด มีอำนาจฝังนอนเนื่องอยู่ในสันดาน มีความเห็นผิดในรูปนามจันทร์ ๕ ว่า เป็นอัตตา ตัวตน, เป็นเรา เรียกว่า *อัสถวาทิกฤติ* เป็นกิเลสอย่างละเอียด ชื่อว่า “*ทิฏฐานุสัย*” ไฉน ๆ ก็รู้ไม่ได้ ต้องอาศัยพระพุทธเจ้าสอน จึงรู้ได้

ในบรรดากิเลสทั้ง ๓ ชนิดนี้ มีอนุสัยกิเลส เป็นพิษเรื้อรังของกิเลสที่อาศัย
รูปนามขันธ์ ๕ เป็นอารมณ์ เช่น ถ้าคิดผิด คิดว่า รูปนามขันธ์ ๕ เป็นเรา, ที่
ประกอบด้วยความสุข, ความสวย, ความยิ่งใหญ่ มันคง เหล่านี้ เป็นกิเลสอย่างละเอียด
ที่มันเมื่อรับอารมณ์ที่ดี ก็พอใจ แต่ถ้ามารับอารมณ์ที่ไม่ดี ก็ไม่พอใจ

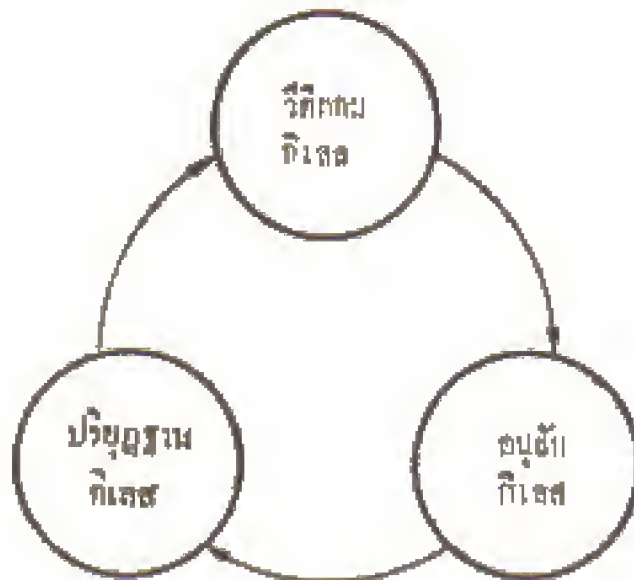
ความรู้สึกพอใจ หรือไม่พอใจ ในขณะรับอารมณ์อยู่นั้น เป็นกิเลสอย่าง
กตพ และเมื่อความพอใจ หรือไม่พอใจในอารมณ์นั้น มีกำลังมากขึ้น ก็จะแสดง
ออกทางกาย เป็นกายทุจริต หรือแสดงออกทางวาจา เป็นวจีทุจริต เป็น
กิเลสอย่างหยาบ

กิเลสทั้ง ๓ ชนิดนี้ จึงมีความสัมพันธ์กัน คือ อนุสัยกิเลส เป็นเหตุ
แห่งปวิภูฏฐานกิเลส และปวิภูฏฐานกิเลส เป็นเหตุให้วิคิตกมกิเลสปรากฏขึ้น
และจะส่งผลถึงสมณิลสน์ไว้เป็นพิษเรื้อรัง คือ อนุสัยกิเลสค่อย ๆ ไป กิเลสเหล่านี้ จึงมี
ความวนเวียนอยู่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เรียกว่า "กิเลสวัฏฏ์"

กิเลสทั้งเป็นคาวการสำคัญ ทำให้วนเวียนอยู่ในวัฏฏ์ทุกข์ ได้แก่

โสมสึเลต กับ ทิฏฐิกเลต

กิลเลสวัญญ์

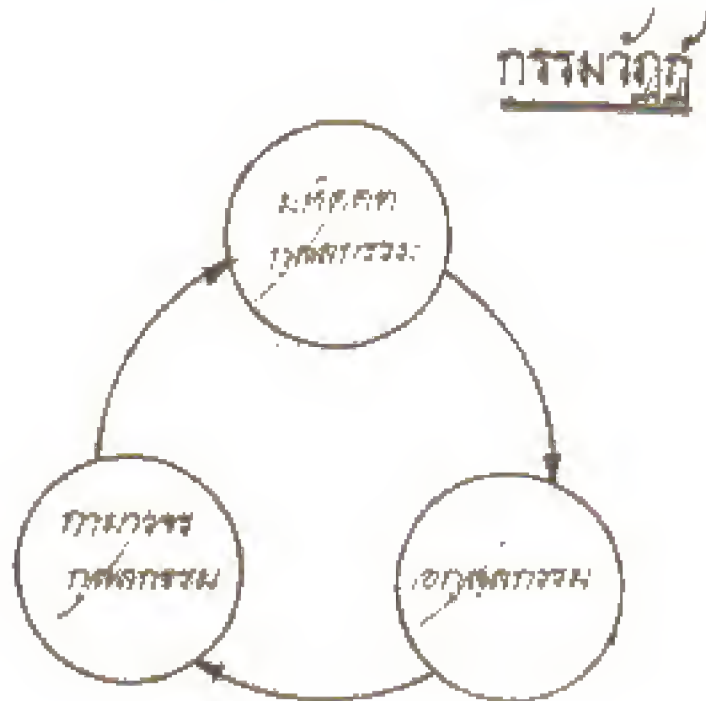

กิเลสเหล่านี้ นอกจากจะเป็นเหตุอุททมนกันเองแล้ว ยังเป็นเหตุให้กระทำกรรม ฉะนั้น ใครก็ตามที่ได้กระทำ กรรม ลงไป ล้วนได้บิณฑิอุททมนมาจาก กิลเลสวัญญ์

๒. **กรรมวัญญ์** คือ ความหมกมุ่นเวียนของ กรรม

กรรม คือ การกระทำด้วยกาย, วาจา, ใจ โดยสภาวะแล้ว ได้แก่ เจตนาเจตสิก ที่ประกอบในอกุศลจิต ๑๒ และโลกียกุศลจิต ๑๑ เจตนาเหล่านี้ให้สำเร็จการทำ, การพูด, การคิดนึก ที่เป็นบาปและบุญ ถ้าเจตนาเหล่านั้น ประกอบกับความโลภ, ความโกรธ, ความหลง ได้แก่ เจตนาที่ประกอบในอกุศลจิต ๑๒ ก็เป็นอกุศลกรรม เป็นการทำบาป หรือทำชั่ว ถ้าเจตนาเหล่านั้น ประกอบกับความไม่โลภ, ไม่โกรธ, ความมีเมตตา, ทุณยา และมีปัญญา ได้แก่ เจตนาที่ประกอบในโลกียกุศลจิต ๑๑ ก็เป็นกุศลกรรม เป็นการทำ บุญ หรือทำดี

การทำความคิด, ความชั่ว ด้วยกายบ้าง, วาจาบ้าง และใจบ้าง ที่เกิดขึ้นกับบุคคลทั้งหลาย บ่อย ๆ ซ้ำซาก วันแล้ววันเล่า ปีแล้วปีเล่า ซ้ำกันแล้วซ้ำเล่า เช่นนี้ คือ ความวนเวียนของกรรม ชื่อว่า กรรมวัฏฏ์

กรรมวัฏฏ์ ที่ทำให้สัตว์ต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่นี้ มี ๓ อย่าง คือ อกุศลกรรม, ความวุ่นวายของกรรม และ มลัคตกุศลกรรม

กรรมวัฏฏ์ทั้ง ๓ นี้ ย่อมวนเวียนเกิดอยู่บ่อย ๆ ทำบาปบ้าง, ทำบุญ กุศล ขันทน, ศีลบ้าง ทำสมณการนา รูปฌาน, อรูปฌานบ้าง เวียนทำกุศลกรรม อกุศลกรรม เหล่านี้ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป็นกรรมวัฏฏ์ที่มีพลังส่งสัตว์ไปแสวงผลของกรรม ตามที่ตนได้กระทำไว้ ให้ได้รับความสุข หรือความทุกข์ ตามสมควรแก่กรรม ทั้งนี้ เพราะธาตุขันธ์เกิด มีอวิชชา และตัณหา เป็นต้น เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้กระทำกรรม

๓. **วิปการวิญญู** คือ ความหมั่นเว้นชานของรูปนามจันท์ ๔ อันเป็นผลของกรรมที่เว้นชานเกิดเว้นชานตาชอยู่ในสังสารวิญญูอันยาวนานอย่างหาประมาณมิได้ กรรมวิญญู ย่อมจำแนกวิปการวิญญู อันเป็นผลงานของคน ให้เป็นไปในสังสารวิญญู - อย่างต่าง ๆ กัน

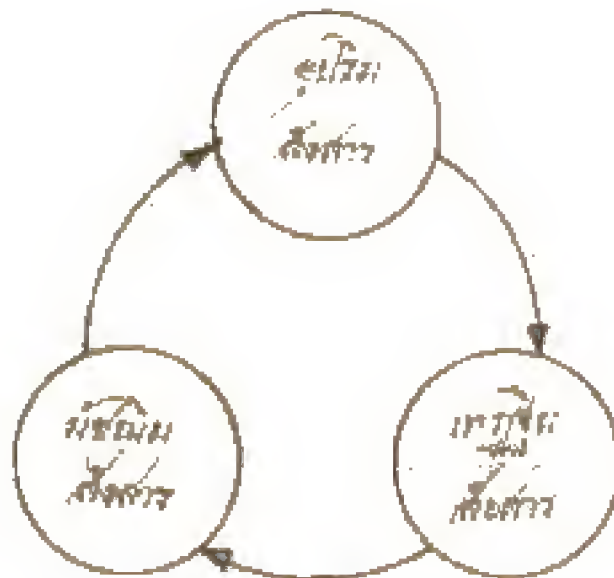
- ๑) **เพชฌัญญุสังสาร** หมายถึง สังสารวิญญู อันเป็นไปในภพภูมิเบื้องต่ำ ได้แก่ อปภพภูมิ ๔ มนุษยภูมิ ๑, เปตภูมิ ๑, อสุรกายภูมิ ๑ และสัตว์จันตภูมิ ๑

ภูมิเบื้องต่ำทั้ง ๔ ภูมินี้ เป็นที่เกิดของสัตว์นรก, เปต, อสุรกาย และสัตว์จันต ด้วยอำนาจของ อกุศลกรรม เป็นผู้ส่งผลให้

- ๒) **มหัชฌิมสังสาร** หมายถึง ภพภูมิเบื้องกลาง ได้แก่ กามสุคติภูมิ ๑ คือ มนุษยภูมิ ๑ และ เทวภูมิ ๑ สัตว์ที่ไปเกิดในกามสุคติภูมินี้ ได้ด้วยอำนาจ สาธุกรรมอกุศลกรรม มีการบำเพ็ญทานกุศล และศีลกุศล จึงส่งผลให้เกิดเป็น มนุสส์ และพรหม ตามสมควรแก่กุศลที่ตนทำไว้

- ๓) **อุपरิมสังสาร** หมายถึง ภพภูมิเบื้องสูง ได้แก่ รูปภูมิ ๑๖ และ อรูปภูมิ ๔ เป็นรูปพรหม หรืออรูปพรหม ตามสมควรแก่การเจริญสมณกรรมฐานจนขั้นวิเศษ ด้วยอำนาจของ มหัตผลกุศลกรรม

วิภาษวิทยา

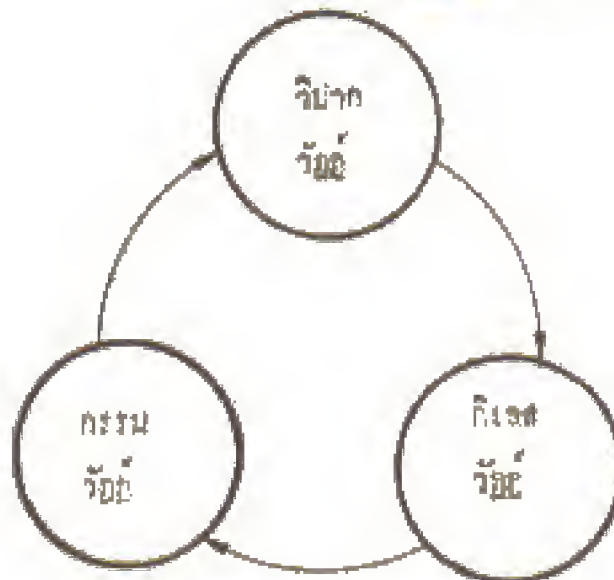
ความผันผวนของวิภาษกรรมทั้ง ๓ ประการ

ในวิภาษกรรมทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นอาการเป็นไปของกรรมประจำโลก คือ บรรดาสิ่งที่มีบุคคล ทั้งที่มีมี ก็เกิด ก็ย่อมเป็นเหตุให้กระทำ กรรม แล้ว ผลของกรรม คือ วิบาก จะค่อยเกิดขึ้นแน่นอน เมื่อวิบากหมายถึงรูปนามขั้นที่ ๓ ปรากฏขึ้นแล้ว ย่อมเป็นที่อาศัยของ อิมมม มัตถิยา และภิกขุ เป็นต้น ย่อมมีคั่นนั้นในรูปนามขั้นที่ ๓ ว่า เป็นอภิปุคคล, เป็นเรา, ย่อมอนาคตความทุกข์ทรมานใจต่อไปอีก และเป็นเหตุให้ชวนชาวเขากระทำ กรรม ที่เป็นบาป, เป็นบุญ แล้ว ทำให้ผลของบาป—บุญ คือ วิบาก ปรากฏขึ้นอีก หมุนเวียนกันอยู่เช่นนี้อย่างไม่สิ้นสุด

เมื่อสภาวะโลกทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิด เป็นไปในวิภาษทั้ง ๓ ประการนี้แล้ว

ถ้าสังขารจะพ้นจากวิภาษวิทยา จะต้องปฏิบัติอย่างไร ?

วิญญู ๓ ประการ

พันธุสารวิญญูต้องตัดกิเลส

เรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคทรงชี้ไว้ในปฏิจจสมุปบาทธรรมว่า คือองค์ที่ กิเลส วิญญู เพราะกิเลส คือสิ่งเหว เป็นปัจจัยอันเหตุ ที่จะก่อให้เกิดกรรม ที่จะทำให้อนาถคผล คือ ต้องเกิดใหม่ในภพหน้าอีก กิเลสวิญญู จึงเป็นธรรมที่ควรละ เพราะเป็นตัวสัมผัส ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์

ส่วนกรรมวิญญู คืออุตถกรรมเป็นธรรมที่ควรเจริญเพราะเป็นผู้ขุดรากกิเลส สำหรับ วิปัสสนาวิญญู อันได้แก่ รูปนามจันท์ ๕ ของสัตว์ทั้งหลายนั้น เป็นตัวทุกข์จะ อยู่ในประเภทธรรมที่ควรกำหนดรู้

ด้วยเหตุนั้น พระพุทธองค์ จึงคว้าว่ำ บรรดากิเลสทั้งหลาย เป็นปฬาคัพพ-
กรรม คือธรรมที่ควรละ ควรปะหา จึงทรงสอนการปฏิบัติธรรม เพื่อละกิเลส ทั้งปวง ด้วย สติ, สภาว, ขันธญา ในการเจริญ สรรค อันประกอบด้วยองค์ ๘ ดังจะแสดงต่อไปในเรื่องอริยสัจธรรม

แสดงภาพภูมิ อันเป็นที่เกิดและที่อาศัยของสัตว์ ที่ยังเวียนเกิดเวียนตาย ในสังขารวิญญู ด้วยอำนาจวิญญูทั้ง ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

บทที่ ๔ อริยสัจ ๔

อริยสัจธรรม คือ ธรรมที่เป็นความจริงของพระอริยะ หรือพระอริยะ ย่อม
 แห่งคชอริยสัจ ๔ นี้ หรือสัจจะทั้ง ๔ เหล่านี้ ย่อมให้สัจจะความเป็นอริยะ
 หรือเป็นธรรมที่เป็นของจริงแท้ ไม่ผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อน จึงเรียกว่า อริยสัจธรรม
 อริยสัจธรรม มี ๔ ประการ คือ :-

๑. ทุกขสัจจะ ความจริง คือทุกข์ หมายถึงธรรมชาติที่เป็นความจริงนั้น
 ถูกเบียดเบียนอยู่เสมอ, ทำให้ว้าวุ่นเป็นนิตย์, มีความผันแปรเปลี่ยนแปลง
 เสมอ และถูกบีบขังปรุงแต่งให้เกิดขึ้น เมื่อหมดปัจจัยก็ดับลง

ตามนัยพระสูตร ได้แก่ ชาติ, ชรา, มรณะ, โสกะ, ปฏิกเวธ, ทุกขะ,
 โทมนัส, อุปายาส, ประสพกับสิ่งที่ไม่รัก, พัดพาจากสิ่งที่รัก, ไม่ได้ตาม
 ประเพณี โดยย่อแล้ว ได้แก่ รูปนามจันท์ ๕ อันค้นหา และทฎฐิ ยึดไว้เป็น
 เป็นธรรมด้นั้นเอง เป็นทุกข์

ตามนัยพระสูตร ได้แก่ ธรรม ๑๒๐ ประการ คือ โลภยจิต ๔๑
 เจตสิก ๕๑ (โลกธ) รูป ๒๔ โดยย่อแล้ว ได้แก่ นาม-รูป

๒. สมุทสัจจะ ความจริง คือ ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ หมายถึง
 เป็นธรรมชาติ ที่ประมวลเอาทุกข์ทั้งหลายเข้าไว้, เป็นเหตุอันวนผลให้ทุกข์ปรากฏ
 ขึ้น และประกอบสัจจะไว้มิให้หันไปจรกสังสารทุกข์

ตามนัยพระสูตร ได้แก่ คัดหา ๑ ประการ คือ :-

ฉานคัตถา ความยินดีคิดใจในกามคุณอารมณ์

ภวคัตถา ความยินดีคิดใจในภพ มีรูปภพ, อรูปภพ เป็นต้น

วิภวคัตถา ความยินดีคิดใจในอารมณ์ อันประกอบด้วยความเห็นผิด
 ชาติอันผลทฎฐิ คือ เห็นว่า อัตตาและโลก สูญ

ตามนัยพระอภิธรรม โสณกั โลภเจตสิก ซึ่งเป็นตัวสภาวะธรรมของคิณหาทัง ๓ ประการ ที่กล่าวไว้ตามนัยพระสุกขมุนีเอง

๓. นิโรธัจจะ คือ ธรรมที่เป็นความดับทุกข์ หรือธรรมที่ดับทุกข์ และทุกข์จะดับได้ด้วยดับสมุทัย ก็อดับกิเลสคิณหาทัง อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

ความดับกิเลสในที่นี้ หมายถึง ความไม่เกิดขึ้น ของกิเลส หรือกิเลสเกิดไม่ได้ ในขณะมีนิพพานเป็นอารมณ์ นิโรธัจจะ จึงได้แก่ พระนิพพาน ซึ่งเป็นอารมณ์ภายนอก อันเป็น ธรรมที่ดับกิเลส และดับทุกข์

๔. มรรคัจจะ คือ ธรรมอันเป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ เป็นธรรมที่นำสัตว์ออกจากทุกข์, เป็นธรรมที่ทำให้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจ ๔ คือ ทำให้ถึงพระนิพพาน ได้แก่ ศีล, สมาธิ, ปัญญา อันเป็นเหตุให้ถึงพระนิพพาน โดยศกภาพธรรม ได้แก่ อริยมรรค มีองค์ ๘ คือ :-

สัมมาทิฐิ	ความเห็นชอบ	} ปัญญา
สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ	
สัมมาวาจา	เว้นวจีหุจวิต ๘	} ศีล
สัมมากัมมันตะ	เว้นกายหุจวิต ๓	
สัมมาอาชีวะ	เว้นมัจฉาอาชีวะ	
สัมมาวาชามะ	ความเพียรชอบ	} สมาธิ
สัมมาสติ	ความระลึกชอบ	
สัมมาสมาธิ	ความตั้งใจชอบ	

พระพุทธองค์สอนอริยสัจ ๔ เพื่อประโยชน์อะไร?

พระพุทธองค์ ครุสัจฺจอริยสัจ ๔ จึงสอนอริยสัจ ๔ ตามที่พระองค์ครุสัจฺจนั้น เพื่อประโยชน์จะให้ รู้ความจริง แล้ว จะทำให้ ขวิสุตฺถิ หมดจดจากกิเลสได้ ก็จะให้ความจริง และละกิเลสได้นั้น มีอยู่ในอริยสัจ ๔ คือ :-

ลักษณะอริยสัจ ๔

ทุกข์สัจจะ	เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้	(ปัญญากิจ)
สมุทัยสัจจะ	เป็นธรรมที่ต้องละให้หมดไป	(ปหานกิจ)
นิโรธสัจจะ	เป็นธรรมที่ต้องทำให้แจ้ง	(วิเวกาคิณิกกิจ)
มรรคสัจจะ	เป็นธรรมที่ควรทำให้เจริญ	(ภาวนากิจ)

กิจของอริยสัจ ๔ ประการนี้ ข้อมคำแนบไปในกรรมคือชวกัน คือ :-

ขณะที่กำหนด นามรูป เป็นอารมณ์ในการเจริญสติปัฏฐานนั้น ชื่อว่า มีกิจ ในการกำหนด รู้ทุกข์

เมื่อรู้นามรูปที่กำลังปรากฏอยู่เป็นปัจจุบันธรรมนั้น อภิชฌา และ โทมนัส คือ ความขันธ์ ขันร้าย เกิดขึ้นไม่ได้ในขณะนั้น ชื่อว่า มีกิจในการ ละสมุทัย

ขณะที่กำหนดรู้อยู่กับนามรูป คิดคือสิ่งในของตนอยู่เสมออันนี้ รู้ทุกข์มาก จนเท่าใด ก็ละสมุทัยได้มากเท่านั้น การละสมุทัยนั่นเอง ชื่อว่า มีกิจในการทำ นิโรธให้แจ้ง

และในการกำหนดรู้ทุกขนั้นเอง ชื่อว่า กำลังทำกิจในการ เจริญมรรค ไป พร้อม ๆ กันด้วย และจากนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา ในองค์มรรค ก็ดำเนินไป พร้อมกันในอารมณ์สติปัฏฐานนั้น ชื่อว่า เป็นการปฏิบัติ ศีล, สมาธิ, ปัญญา ไป พร้อมกัน.

บทที่ ๘

การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติธรรมตามคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น เป็นการฝึกหัดปฏิบัติจิตใจ เพื่อละกิเลสทั้งปวงให้บริสุทธิ์หมดจด จนถึงความพ้นทุกข์จากความเกิด-ก็เลสทั้งปวงนั้น มีอยู่ด้วยกัน ๓ ชนิด

กิเลสอย่างหยาบ ละได้ด้วย สีล

กิเลสอย่างกลาง ละได้ด้วย ศาสนี

กิเลสอย่างละเอียด ละได้ด้วย ปัญญา

การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น จึงเป็นการปฏิบัติใน ไตรสิกขา คือ ศีล, สมาธิ ปัญญา

ศีล คือ อะไร ?

ศีล คือ ความสำรวม กาย วาจา มิให้ล่วงกาลทุจริต ๓ จักทุจริต ๔ เป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมในพุทธศาสนา

ศีล ย่อมสำเร็จได้ด้วย การ สำวร, วิริย, เสดหาสมหาทณ และ การไม่ล่วงล่วงสิกขาบท

๑. สำวร คือ การสำรวมระวัง มิให้บาปทุจริตเกิดขึ้นทางกาย และ วาจา สำรวมได้ด้วย ปาฏิโมกข์สังวร, ศกีสังวร, ญานสังวร, จันตีสังวร และวิยสังวร

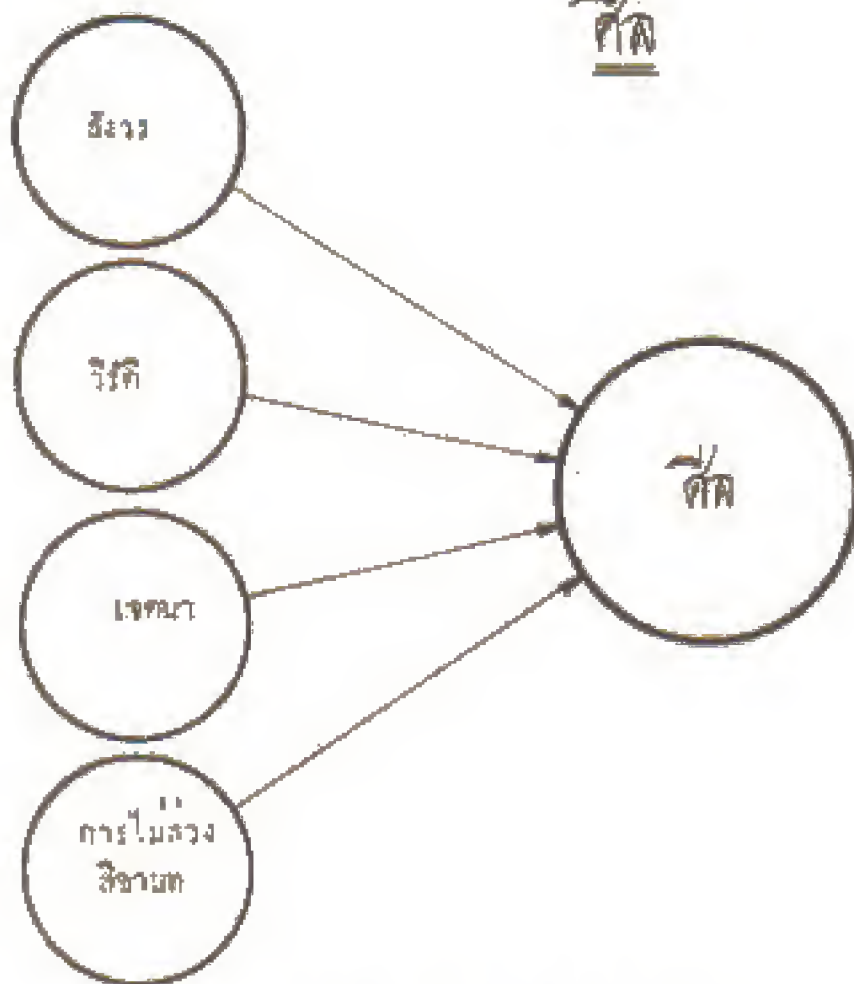
๒. วิริย คือ การเว้นวจีทุจริต, กายทุจริต และ นิจจาอาชีวะ ขณะที่มีอารมณ์ อันจะเป็นเหตุให้ทำทุจริตบาปอกุศลเฉพาะหน้า ด้วยสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และ สัมมาอาชีวะเจตสิก ตามสมควรแก่อารมณ์

๓. เจตนา สมทาน คือ การเว้นจากกายทุจริต และ วาจทุจริต ด้วย
ความตั้งใจไว้ก่อนว่า จะไม่กระทำความผิด มีกรรมาสี่ตัว ลัก-
ทรัพย์, ประพฤติผิดทางเพศ, หุศปศ และ เสพสุราธามา
เป็นต้น ด้วยอำนาจเจตนาเจตสิก ที่ตนตั้งใจลงไว้ก่อน
เรียกว่า "สมทาน"

๔. การไม่ก้าวล่วงสิกขาบท ที่ตนได้สมาทานไว้แล้ว ก็ได้ชื่อว่า ยังคงอยู่
ในศีล

เหตุให้ ชื่อ เหล่านี้สำเร็จขึ้น เพราะอาศัยปัจจัยใน
ธรรม ๔ ประการ ดังกล่าวมานี้

คือ ขณะตั้งอยู่กับการไม่ได้กระทำ กายทุจริต และ วาจทุจริต

ละกัเลสอย่างหยาบ ที่เป็นกายทุจริต, วาจาทุจริต

อานิสงส์ในการรักษาศีล ผู้รักษาศีลอยู่เสมอ ย่อมให้ได้โลกสมบัติ, มี
เกียรติยศชื่อเสียงดังขจรไป, เมื่อเข้าสู่ท่ามกลางบริษัท ย่อมองอรจนกตวิภาค,
ใกล้ชิดชายไม่หลงลืมสติ ครั้นเมื่อลาบสง ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นอกจาก
นั้น ศีลที่เป็นของคัมภรค ยังพาให้เข้าถึงพระนิพพานได้ ก็คือ ศีล ที่นำไปพร้อมกับ
สมาธิ และ ปัญญา

คือ นอกจากจะละกิเลสอย่างเหมาป ไม่ทำล่วงกายทุจริต และ วาจทุจริต แล้ว ยังเป็นบาทให้สมาธิมีความมั่นคงอยู่ในอารมณ์เดียวอีกด้วย เพราะเธอศึกษาเข้าร่วมการขบคว้าไว้ด้วยคัมภีร์ของศีล

ส่วนศีลที่จะต้องทำให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ เพื่อประโยชน์แห่งการพ้นทุกข์นั้น จะต้องเข้าถึง อริศีลสิกขา คือ ศีลที่บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส ซึ่งได้แก่ จตุปาริสุทธิศีล ๔ ประการ คือ:-

๑. ปาฏิโมกข์สังวรศีล คือ การสำรวมอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย มีภาวสมาทาน และปฏิบัติอยู่ โดยไม่ทำให้บกพร่อง ด้วยอาศัย ศรัทธา เป็นสำคัญ

๒. อินทริยสังวรศีล คือ ความสำรวมในอินทรีทั้ง ๖ ด้วยอำนาจของ สติ ระลึกรู้อารมณ์ที่ปรากฏขึ้นทางทวารทั้ง ๖ โดยไม่ถืออาณามิตนและอนุพยัญชนะ คือ การไม่ถือเอาบัญญัติอารมณ์ทั้งส่วนรวมและส่วนย่อย แต่ให้มนสิการในปรมาัตตอารมณ์ คือ นามอะไร, รูปอะไร เป็นสำคัญ

๓. อาชีวะปาริสุทธิศีล คือ การงดเว้นการเลี้ยงชีพด้วยเงินทองอาชีวะ ถ้าเป็นพระภิกษุ ต้องงดเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยการปั้นหมอดู, หมอยา, ให้ฤกษ์ยาม, ฤกษ์วันนักษัตร, เสกเป่า เป็นต้น ถ้าเป็นฆราวาสต้องงดเว้นจากการเลี้ยงชีพ ด้วย กายทุจริต และ วาจทุจริต เป็นต้น การงดเว้นเหล่านี้ สำรองไว้ด้วยอำนาจ วิริยะ

๔. นัจจยสังกตศีลศีล คือ การพิจารณา ก่อนบริโภค ๔ มีอาหาร เป็นต้น ด้วย ปัญญา เช่น บริโภคอาหาร เพื่อยังอรรถภาพให้ดำรงอยู่เพื่อประพฤติดรรม ปฏิบัติธรรม มีไฟเพื่อเล่น, เพื่อความฮั้วหนึ่ หรือ/ระเทืองผิว เป็นต้น

ในจตุปาริสุทธิศีล ทั้ง ๔ ประการนี้ อินทริยสังวรศีล ย่อมครอบงำจตุปาริสุทธิศีลทั้งปวง จึงเหมาะแก่การวางสัจจะรักษาศีลให้บริสุทธิ์ได้ด้วยอินทริยสังวร เป็นประการสำคัญ และ อินทริยสังวร นี้ ก็เป็นงานเคียงกับการเจริญ สติบัญญัติฐานนั่นเอง

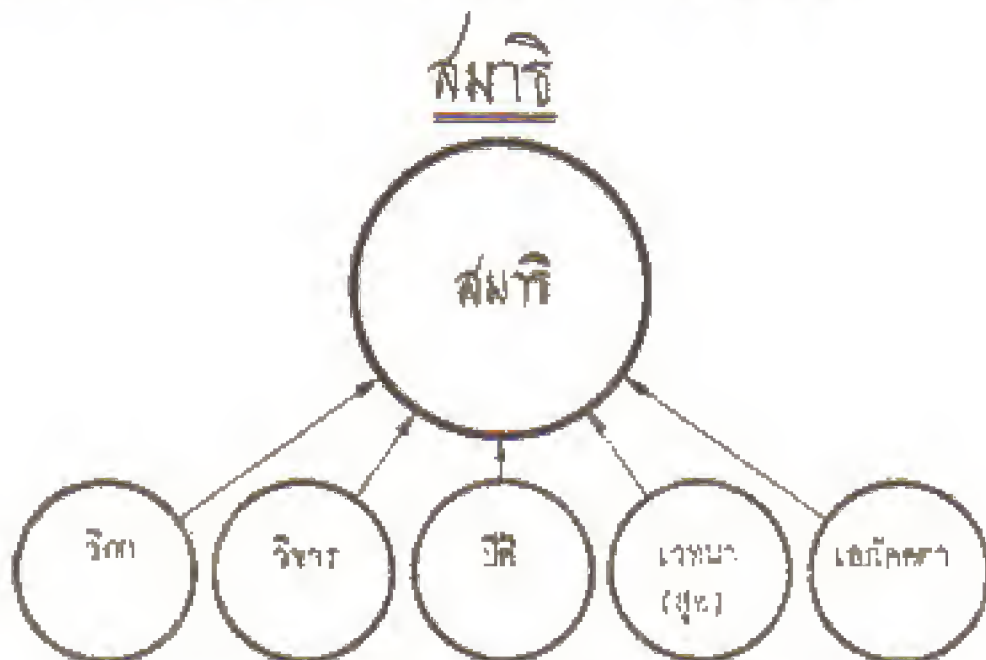
ฉะนั้น ศีลทั้งอารมณ์เป็นสติบัญญัติฐาน ๔ หรือนามธรรม รูปธรรมเป็นอารมณ์ สักตนนี้ เรียกได้ว่า "อริศีล"

สมาธิ คืออะไร ?

สมาธิ คือ อาการที่จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียวด้วยอำนาจของ เหตุผลตา
เหตุผล ถ้าจิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ใดชั่วขณะหนึ่ง ๆ เรียกว่า สมจิตสมาธิ หรือ
ปริตรสมาธิ

ถ้าจิตตั้งมั่นอยู่ได้นาน พร้อมกับกำหนัดเสถียรวิริยไม่ให้เกิดความผินค้ำ
ขึ้นร่ายในอารมณ์ เรียกว่า “อุปปจารสมาธิ”

ถ้าจิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ใดแนบแน่นยิ่งขึ้น จนไม่เปลี่ยนย้ายไปในอารมณ์
อื่นได้ และข่มนิวรณ์ให้สงบลงได้แน่นนอน เรียกว่า “อัปปภาสสมาธิ”

กิจ ของสมาธิ จิตอยู่ที่กัมมัตถนิวรรณ์ มื้อภิกขา และโทมนัส เป็นต้น เกิด
ขึ้นในจิตใจไม่ได้ เป็นผลปรากฏ

อานิสงส์ของสมาธิ สมาธิอันบุคคลใดอบรมคืบคั้นดี บ่อมนำให้ได้รับความสุข
ในฌาน, เป็นบาทแห่งวิปัสสนา เป็นเหตุแห่งอภิโยดู และสมาบัติ ผู้เข้ฌาน
ฌาน เมื่อตาของลง บ่อมนำให้เกิดในสุกคิพรหมโลก เป็นรูปพรหมบุคคล หรือ
อรุปรพรหมบุคคล ตามสมควรแก่ฌาน

สมถกรรมฐาน

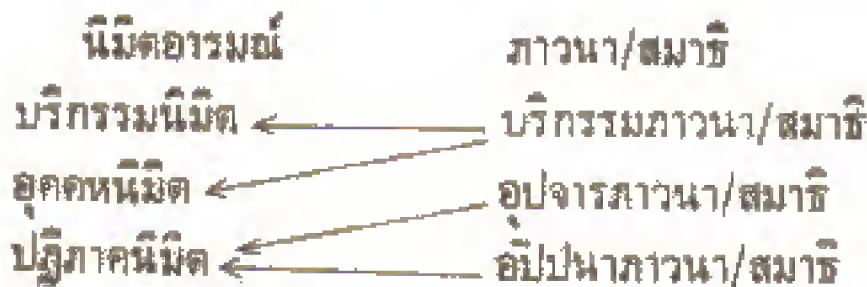
คำว่า "สมถะ" แปลว่า ความสงบ หมายถึงสมาธิที่ทำให้จิตสงบ ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียว และสงบจากกิเลสนิวรณ์ เป็นต้น

เมื่อสมถะสมาธิให้แนบแน่นกับอารมณ์จนถึงขั้น อุปจารสมาธิ ก็สามารถข้ามกิเลสนิวรณ์ให้สงบลง และถึงขั้น อัปปนาสมาธิ ก็แนบแน่นกับอารมณ์ถึงที่สุด เรียกว่า เข้าถึง สมานจิต

อารมณ์ของสมถกรรมฐาน มี ๔๐ อย่าง คือ :-

กสิณ ๑๐, ขสุภะ ๑๐, ธนุสสัคคิ ๑๐, อาหวนปฏิกูลสัณญญา ๑,
จตุราคววักคณะ ๑, อธิปัมมัญญา หรือ พรหมวิหาร ๔,
อรูปกรรมฐาน ๔

ฌานจิต จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการเพ่งอารมณ์จนองค์ฌาน มีวิตก, วิจารณ์, ปีติ, สุข, เอกัคคตา มีกำลังทำให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียว โดยทิ้งนิวรณ์ อารมณ์ และภาวนาสมาธิ มีกำลังมากขึ้นตามลำดับ ดังนี้ :-

สำหรับสมาธิที่ตั้งอยู่ในอารมณ์สักขีปฏิฐาน หรือมี นามรูป เป็นอารมณ์ เรียกว่า ธัมมัสมาธิ เป็นสมาธิที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ปัจจุบันของนามธรรม หรือรูปธรรม ขณะนั้น สมาธิย่อมมี สุตฺตจากกิเลส ชื่อว่า อธิสมาธิ หรือ อธิจิตล โดยวิสุทฺธิ เป็น จิตวิสุทฺธิ

ปัญญา คืออะไร ?

ปัญญา คือ ขบวนการที่รู้เหตุผลตามความเป็นจริง ปัญญานี้มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น เวียงว้า อโมหะ ความไม่หลง, ญาณ ความรู้ชัด, วิชา ความรู้, หรือสัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูก เมื่อกล่าวโดยสัมมาทิฏฐิ แบ่งความเห็นถูกไว้ ๖ อย่าง

สัมมาทิฏฐิ ๖ ประการ

๑. *กัมมัตถกตาสัมมาทิฏฐิ* ความเห็นถูกในกรรมบถ คือ เห็นว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำไว้ ถ้าทำดี ย่อมได้รับผลอันมีความสุข ถ้าทำชั่ว ย่อมได้รับผลอันไม่ดี มีความทุกข์ กรรม คือ การกระทำเป็นกรรมสิทธิ์ของ ตน ๆ โดยแท้

๒. *ธมมสัมมาทิฏฐิ* ปัญญาที่รู้เหตุผลในการทำทาน หรือทำสมาธิให้จิตสงบจากกิเลสนิวรณ์ อันเนื่องจากการรักษากุศลอารมณ์ ที่มากระทบทางตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย และ ใจ ถ้าทั้งอารมณ์อันใดอันหนึ่งให้จิตสงบ อยู่ในอารมณ์นั้นแล้ว ความยินดี ยินร้ายในอารมณ์ จะเกิดขึ้นไม่ได้ จิตใจของคนจะเกิดความสงบ เป็นความสงบสุข ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนความสุขจากกามอารมณ์ นอกจากนั้นยังรู้ฐานสังกัสของทานว่า ทานนั้นเป็นบาทแห่งวิบัตินาได้ และเมื่อคายลง ทานยังส่งผลให้ไปบังเกิดในสุคติพรหมโลกได้

๓. *วิบัตินาสัมมาทิฏฐิ* คือ ปัญญาที่รู้สภาวะของอารมณ์ตามความเป็นจริงในอารมณ์ ๖ ว่า มีแต่รูปธรรม กับ นามธรรมเท่านั้น และรูปนามนั้น มีความเกิด-ดับ อยู่เสมอ ทำให้เกิดปัญญารู้ว่า รูปนามนั้น ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ (ทนอยู่ไม่ได้) เป็นอนัตตา (ไม่ใช่ตัวตนและบังคับบัญชาไม่ได้)

ฉะนั้น วิบัตินา จึงเป็นชื่อของปัญญาที่เห็นรูปนามไม่เที่ยง, เป็นทุกข์, เป็นอนัตตา เรียกอาการเหล่านี้ว่า “ไตรลักษณ์”

๔. **มัลลสัมมาทิฏฐิ** เป็นปัญญาที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนา จนเข้าใจแจ่มแจ้งในนิพพานธรรม พร้อมกับการละอนุสัยกิเลสได้เด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน

๕. **ผละสัมมาทิฏฐิ** เป็นปัญญาที่รับนิพพานเป็นอารมณ์ หลังจากที่มีปัญญาในมรรค ทำกิจในการประหารอนุสัยกิเลสแล้ว ปัญญาทำหน้าที่สละความสงสัยจากการมีนิพพานเป็นอารมณ์ เรียกว่า “วิมุตติสา”

๖. **ปัจจุจกตมมัลลสัมมาทิฏฐิ** คือ ปัญญาที่พิจารณา มรรคจิต, ผลจิต, นิพพาน, กิเลสที่ละแล้ว, กิเลสที่เหลืออยู่ในการที่ได้บรรลุพระนิพพานแล้ว

ปัญญา ในภาวเจริญสติปัฏฐาน, เจริญวิปัสสนา, เจริญมรรคมองค์ ๘ หรือ มริณเภาปฏิบัติภา มุ่งหมายเอา วิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ และ มัลลสัมมาทิฏฐิ

เหตุนี้จะให้เกิดวิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ และ มัลลสัมมาทิฏฐิ นั้น จะต้องประกอบด้วยองค์ ๒ คือ :-

๑) ได้พึงสังวรรมจากท่านผู้รู้ (ปวงโคะโฆโต สจฺจานุสฺสนฺจิ)

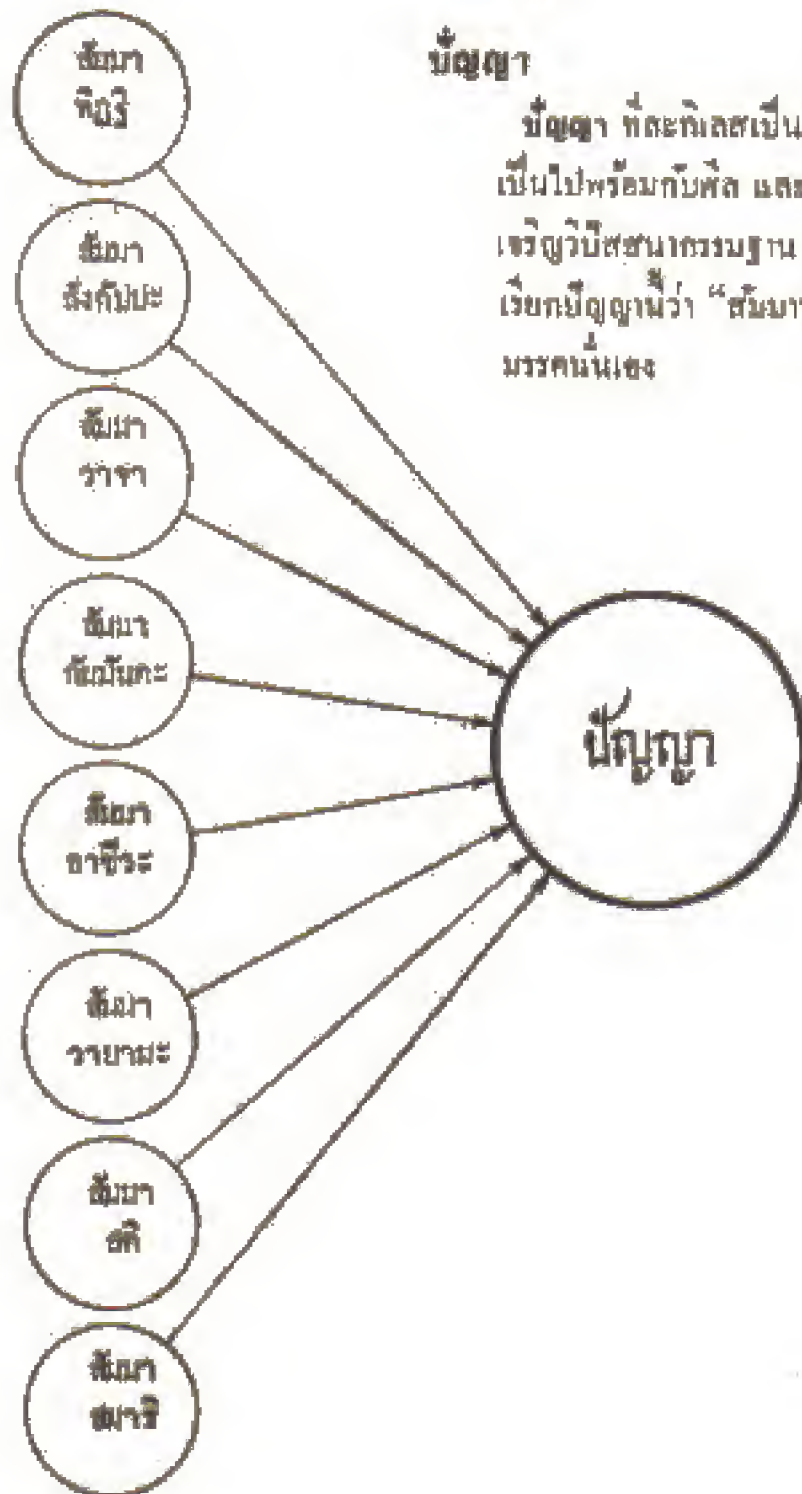
๒) กระทำควมรู้ในสังวรรมที่บังเกิดขึ้นภายในตน

(อชฺฌมคฺค จ โยนิโตมฺมณฺณิการ)

เมื่อประกอบด้วยองค์ ๒ นี้แล้ว ก็สามารถจะได้แจ้งวิปัสสนาสัมมาทิฏฐิ และถ้ามีปัญญามารมีคิดควา ก็จะเข้าถึงมัลลสัมมาทิฏฐิ เป็นความสมบูรณ์ของ ปัญญา ที่ประชุมพร้อม อริยมรรคมองค์ ๘ เป็น มัลลสัมมาทิฏฐิ.

บัญญัติ

บัญญัติ ที่ละกิลสเป็นสมุจเจตพหวน ที่
เป็นไปพร้อมกัปปัสล และ สมวติ ในการ
เจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนถึง มัคคญาณ
เรียกบัญญัติว่า “สมาธิบัญญัติ” ที่เป็นองค์
นารคนนของ

๔. โศกการละเมิด

สมถะ ละกิเลสอย่างกลาง ปฏิรูปกิเลส
 วิภังคณา ละกิเลสอย่างละเอียด อนุสัยกิเลส

๕. โศกการขันธ์กิเลส

สมถะ ละด้วยการข่มไว้ เป็น วิกขัมภนพหาน
 วิภังคณา ละด้วยการตัดเกวณเป็นขณะ ๆ เป็น คตังคพหาน

๖. โศกานิสสํ

สมถะ ให้อยุธยด้วยการข่มกิเลส และให้ไปเกิดในพรหมโลก
 วิภังคณา เพื่อยะวิปัสสากรรม และเข้าถึงความพ้นทุกข์ คือ ถึงความ
 ไม่เกิดเป็นที่สุด.

เข้ามามีในการนับถือพุทธศาสนา

ธรรมดาที่เราจะให้ความเคารพนับถืออะไรนั้น ก็ควรที่จะต้องศึกษาให้
ได้เหตุผลในสิ่งที่คนให้ความเคารพนับถือ นั้นให้ถ่องแท้เสียก่อน มิฉะนั้น อาจ
ตกเป็นคนพาลไปโดยไม่รู้ตัว เพราะไปฮมรเสวติอยู่ในสิ่งที่ไม่สมควรเสวติเจ้า

ทุกวันนี้เกี่ยวกับ ความเรื่ออื่น ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์มี
รับพระว่า “เมื่อใดซึ่งได้ฟังเรื่องราวอะไรมาดีตาม อานัง ออมรับ และอ่า
เพ็ง ปฏิเสธ แต่ให้รับฟังไว้ เพื่อพิจารณาหาเหตุผล โดยพิชัญนี้ให้เห็นประ
จักษ์ก่อน เมื่อพิชัญนี้ได้ความจริงแล้ว จึงฟังเชื่อ”

ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงกำหนดฐานะในพระพุทธศาสนาไว้ ๒ ประการ
คือ :-

๑. ศันตฐานะ ได้แก่ การศึกษาพระสัทธรรมคำสอนของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เข้าใจ
๒. วิชิตฐานะ ได้แก่ การนำความรู้ขึ้นไปปฏิบัติ จนเกิด
ปัญญา เห็นว่า นามรูปนั้น ไม่เที่ยง, เป็น
ทุกข์, เป็นอนัตตา

ฐานะทั้ง ๒ ประการนี้ ต้องพร้อมใจกัน

ฉะนั้น ผู้นับถือพระพุทธศาสนา นั้น จึงจำเป็นต้องเรียนรู้คำสอนของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าใจ ก่อนนำไปปฏิบัติ

คำสอนของพระพุทธเจ้า ปัจจุบันนี้ มีอยู่ในพระไตรปิฎก

ถ้าต้องการเวียนรู้ เพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข ก็เวียนรู้ได้จาก พระวินัยปิฎก ซึ่งสอนอารมณ์ของ ศีล

ถ้าต้องการเวียนรู้ เพื่อดำรงชีวิตให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ก็เวียนรู้ได้จาก พระสุตตันตปิฎก ซึ่งสอนเกี่ยวกับชีวิตความเป็นไปของสัตว์ บุคคล ให้รู้จัก บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และ มิใช่ประโยชน์ แสวงหาประโยชน์สุจริตจากกรรมของ ธมมาธิ

ถ้าต้องการเวียนรู้ เพื่อปฏิบัติตนให้พ้นจากทุกข์ ตามพุทธประสงค์แล้ว ต้องเวียนรู้ธรรมชาติ ที่เป็นความจริงภายในตน ได้แก่ จิต, เจตสิก, รูป แล้วจะสามารถรู้ความจริงภายในของตน คือ พระนิพพาน อีกด้วย คำสอนเหล่านี้ เรียกว่า ปรมัตถธรรม มีอยู่ใน พระสuttantปิฎก เมื่อเวียนรู้ของจริงแล้ว ต้องนำไป ปฏิบัติด้วย เพราะการเข้าถึงความจริง ต้องได้มาด้วยการศึกษา อันเป็นอารมณ์ ของ ปัญญา

เมื่อเวียนรู้ธรรมชาติที่เป็นของจริง พร้อมทั้งเหตุและผลแล้ว ทำให้รู้จิต ธรรมชาติของจริงภายในตน จน อ่านคล่องแคล่ว, หลอดควักได้ และ ใช้ตัวเป็น

นั่นคือ เมื่อ เวียนรู้พระอภิธรรมแล้ว ย่อมรู้ถึง พระสูตร และ พระวินัย ด้วย

ฉะนั้น การศึกษาพระพุทธศาสนานั้น จึงต้องค้นเวียนที่ ปรมัตถธรรม เพื่อนำไปสู่การ ปฏิบัติด้วยดีตน จึงจะพิสูจน์ความจริง ตามที่พระพุทธองค์ทรง สอนได้ และ ทรงสรรเสริญผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ว่า เป็นผู้มี วิชา เวทฉลาดอย่างสูง.

มูลนิธิ แนน มหานิรานนท์

สำนักงานมูลนิธิ ฯ เลขที่ ๒๗/๕๔ ซอยนิคมพัฒนา

ถนนบางกอกน้อย-ศิริราช แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กทม. ๑๐๖๐๕

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิ

๑. เพื่อรักษาต้นตระกูล และ วิปัสสนาธุระ ในพระพุทธศาสนา สืบต่อความเจตนารมณ์ ที่อาจารย์ แนน มหานิรานนท์ ได้วางแนวทางการศึกษา และปฏิบัติไว้ไว้
๒. เพื่อส่งเสริมสำนักเรียน และสำนักปฏิบัติ ที่ท่านเคยอบรมไว้ หรือที่มีทางศึกษาและปฏิบัติ ในแนวทางเดียวกัน
๓. เผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งปริยัติศึกษา และปฏิบัติศึกษา
๔. นำสิ่งกุศลสาธารณกุศลเกี่ยวกับต้นตระกูล และวิปัสสนาธุระ และอื่น ๆ

เป้าหมายในการดำเนินงาน

๑. สร้างความรู้พื้นฐานทางพุทธศาสนาแก่ประชาชนให้รู้จักและเข้าใจ ปรมัตถธรรม ฯ
๒. ให้รู้จักการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ตามมหาสติปัฏฐาน โดยเฉพาะหมวดอิริยาบถ ฯ

การดำเนินงานชีวิตศึกษา

๑. จัดการศึกษาปรมัตถธรรมขึ้นเป็นประจำที่วัดบวรนิเวศวิหาร บางลำพู เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ ๑ สิงหาคม ๒๕๒๕ จนถึงปัจจุบัน โดยมีการบรรยายเป็นประจำ ดังนี้

วันพุธ-ศุกร์ ตั้งแต่เวลา ๑๑.๐๐ น. - ๑๕.๐๐ น.

เสาร์ - อาทิตย์ ตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐ น. - ๑๕.๐๐ น.

๑. แผลแพร่ธรรมทางวิทยุกระจายเสียง เป็นประจำ

สถานีฐานเกราะ 702

จันทร์-ศุกร์ เวลา ๒๐.๑๐ น. - ๒๑.๐๐ น.

เสาร์ เวลา ๑๙.๐๐ น. - ๑๙.๒๐ น.

วัน ๒๑.๓๐ น. - ๒๒.๐๐ น.

สถานีวิทยุ จส. เหนือ. 103

ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๑๙.๓๐ น. - ๒๐.๐๐ น.

๒. จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู ผู้สอนพระอภิธรรม และวิปัสสนากรรมฐาน ขึ้นที่
สำนักปฏิบัติวิปัสสนาของมูลนิธิฯ เริ่มเปิดดำเนินการตั้งแต่วันที่ ๑๕ พฤษภาคม
ปี ๒๕๒๐ เป็นต้นไป

ค่านิจงานปฏิบัติศาสนา

๑. จัดตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และเปิดดำเนินการตั้งแต่วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๒๔ ปัจจุบันมีเรือนกรรมฐาน ๕๔ หลัง สำหรับพระภิกษุ
และสามเณร ๒๕ หลัง แม่ชี และสามเณรเสนาญ์ ๓๐ หลัง
๒. จัดอบรมการปฏิบัติวิปัสสนา สำหรับผู้ปฏิบัติเป็นครั้งแรก
เพื่อให้ผู้ปฏิบัติทุกคนได้ปฏิบัติเป็นวัฏจักร จัดเป็นวิทยาทานทั้งสิ้น

มูลนิธิ แบน มหานครานนท์

เพื่อสนับสนุนพระพุทธศาสนา โดยการสร้างบุญคุณให้พุทธศาสนิกชน
ด้วยคันถธุระ และ วิปัสสนาธุระ

คณะกรรมการบริหาร มูลนิธิ แบน มหานครานนท์

ศาสตราจารย์ ไทฮะเถรี	ประธานกรรมการ
ผอ. ส. ประสิทธิ์ ชื่นบุญ	รองประธานกรรมการ
นายประเวศ อมาตย์	กรรมการ
นางสุภา นิชัยบุตร	กรรมการ
นายอัคริกร กรีนทสุทธิ์	กรรมการ
นายนิธิต ฤทธิเดช	กรรมการ
นางอร่าม สาลิก	กรรมการ
นายวิสุทธิ์ ขุนสุวรรณผล	กรรมการ
อ. นพ. เสว	กรรมการ
อ. ส. พันพนา เสดุทธิ์	กรรมการและเหรัญญิก
นายช่อ นาวาภิรักษ์	กรรมการและเลขานุการ

มูลนิธิ แบน มหานครานนท์ เลขที่ ๒๗/๕๕ ซอยมิตรพัฒนา ถนนพหลโยธิน
น้อย-คลังจีน ตำบลพยุหะนันทน์ เขตบางกอกน้อย กทม. โทร. 4247401

มูลนิธิ มนบ มหานครนนท์

จัดให้มีการบรรยายพระอภิธรรมเป็นวิทยาทาน

ณ วิหารคดลาง หน้าวัดกัลยาณมิตรารามวรวิหารสาธิต กรุงเทพมหานครต่อไป

ที่วิหารคดลาง วันจันทร์—ศุกร์

๑๓.๐๐ น. — ๑๕.๐๐ น.	ปริจฉนที่ ๘	อ. นิยม (วันอังคาร)
๑๕.๑๐ น. — ๑๗.๐๐ น.	นาคิก	อ. สมนัน (วันพุธ)
๑๗.๑๐ น. — ๑๙.๐๐ น.	ปริจฉนที่ ๙	อ. นิยม (วันอังคาร)

วันอังคาร

๑๓.๐๐ น. — ๑๕.๓๐ น.	อนก	อ. สมนัน
๑๗.๐๐ น. — ๑๙.๓๐ น.	เทิดทรร	อ. ไชยวัฒน์

วันพุธ

๑๙.๐๐ น. — ๑๖.๐๐ น.	มตามัญฐาน	อ. ปราโมข
---------------------	-----------	-----------

ที่โรงโศภนการ วันเสาร์

๑๗.๔๕ น. — ๑๐.๐๐ น.	ปริจฉนที่ ๖	อ. วรณสัทธ
๑๐.๐๐ น. — ๑๑.๐๐ น.	ปริจฉนที่ ๑	อ. นิยม
๑๑.๐๐ น. — ๑๒.๐๐ น.	ปริจฉนที่ ๘	อ. วรณสัทธ
๑๓.๐๐ น. — ๑๕.๓๕ น.	ปริจฉนที่ ๗	อ. สมนัน
๑๕.๓๐ น. — ๑๗.๐๐ น.	วิสุทธิธรรมวาทะ	อ. ไชยวัฒน์

วันอาทิตย์

๑๗.๐๐ น. — ๑๐.๐๐ น.	ปริจฉนที่ ๓	อ. วรณสัทธ
๑๐.๐๐ น. — ๑๑.๐๐ น.	ปริจฉนที่ ๔	อ. นิยม
๑๑.๐๐ น. — ๑๒.๐๐ น.	ปริจฉนที่ ๕	อ. นวามยุวิ
๑๓.๐๐ น. — ๑๔.๐๐ น.	วิปัสสนา	อ. วรณสัทธ
๑๕.๐๐ น. — ๑๖.๐๐ น.	ปาฐกถารวม	